

**Załącznik Nr 1 do uchwały Nr 365/2022
Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim
z dnia 22 czerwca 2022 r.**

GMINA OPOLE LUBELSKIE

CZTEROLETNI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY OPOLE LUBELSKIE na lata 2022-2025

Tekst:
Jacek Studziński

Lublin 2021

SPIS TREŚCI

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.1 Zarys historii obszaru gminy
 - 5.2 Zabytki nieruchome
 - 5.3 Zabytki ruchome
 - 5.4 Zabytki archeologiczne
 - 5.5 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
 - 5.6 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.7 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.8 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
 - 7.1 Priorytety programu opieki
 - 7.2 Kierunki działań programu opieki
 - 7.3 Zadania programu opieki
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania jest kolejna - trzecia - propozycja programowa stanowiąca podstawę do objęcia opieką zabytki znajdujące się na obszarze administracyjnym miasta i gminy Opole Lubelskie. W tym miejscu należy podkreślić niezwykle ważną rolę jaka została przypisana władzom Gminy w ochronie dziedzictwa kulturowego na podległych jej terenach. Poniższe Studium stanowi programowe rozwinięcie założeń przyjętych w dokumencie Strategia Rozwoju Gminy Opole Lubelskie powstałym w 2016 r. i dotyczącym lat 2016-2025 oraz zamierzeń właścicieli obiektów zabytkowych, których działalność, m. in. edukacyjna bądź informacyjna, jest powiązana z ochroną dziedzictwa kulturowego. W swych założeniach Gminny Program Opieki nad Zabytkami wskazuje kierunek podejmowanych przez gminę działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego. Głównym celem Programu jest zdiagnozowanie obecnego stanu zachowania zabytków i określenie zadań, jakie winny być realizowane w kolejnym czteroletnim cyklu, przy uwzględnieniu planów i możliwości organizacyjno - finansowych właścicieli zabytków. Program określa stan pożądany, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami na terenie miasta i gminy, wskazując potrzebne do wykonania zadania, podpowiadając przy tym sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń ochronnych, organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych oraz promocyjnych.

Zgodnie z przyjętymi założeniami w ustawach i programach wyższego szczebla, celem programu jest także dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie Gminy Opole Lubelskie, zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Niezwykle ważne jest także, aby poprawa ta dokonywała się przy aktywnym współdziałaniu mieszkańców, w różnych formach ich życiowej aktywności, zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz samorządowych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie opieki oraz jej stymulowanie, tworzenie i wspieranie inicjatyw z tym związanych.

Poprzedni Program Opieki nad Zabytkami przypadający na lata 2018-2021 zakładał przyjęcie licznych działań zakrojonych na szeroką skalę, które jednak nie zostały w pełni zrealizowane, co niestety było konsekwencją pandemii COVID-19. Zasadnicze elementy Programu związane z projektem rewitalizacji zabytkowego centrum miasta „*Opole Lubelskie - do dotknięcia, do zasmakowania - przygotowanie gminy Opole Lubelskie do rewitalizacji gospodarczo-społecznej obszarów zdegradowanych*” w znacznym stopniu wykonano. W jego

ramach zagospodarowano teren przy ul. Stary Rynek, ul. Kościelnej, ul. Piekarskiej, ul. M. Getta oraz plac Małego Targu wraz z ul. Ogrodową, przebudowano pomieszczenia budynków przy ul. Ogrodowej 9, ul. Stary Rynek 44 oraz ul. Długiej 17.

Wśród niezrealizowanych zadań należy wymienić: brak programu badań ratowniczych kurhanu w Skokowie, pozostawienie w zaniedbanej formie mogiły powstańczej w lesie Kluczkowickim oraz nieczynnego cmentarza wojennego w Górach Opolskich.

Program opieki nad zabytkami już z samej swej nazwy i definicji określonej w ustawie jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji. Jak wcześniej wspomniano program przygotowany na lata 2022-2025 jest blisko powiązany ze Strategią Rozwoju, której cele winny być konsekwentnie realizowane zgodnie z przyjętym założeniami. Powyższa kwestia dotyczy także pozostałych właścicieli zabytków, którzy zdecydowali się na współpracę z władzami gminy lub samodzielnie podjęli się opieki na zabytkami. Niezwykle istotny jest fakt, by dzięki realizacji powyższych założeń poprawie uległ stan cennych zabytków wpisanych do rejestru bądź rozpoczęto w tym okresie prace konserwatorskie przy obiektach, których stan systematycznie pogarszał się.

Należy także podkreślić, że wskazane w Programie zadania do realizacji i proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom ochrony zabytków w Polsce.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI

Ustawie (wymienionym w kolejnym rozdziale niniejszego opracowania). Następnie program przyjmuje Rada Gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, po czym jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu burmistrz sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie miejskiej.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym do zakresu działania samorządu gminnego należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze lokalnym w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów (art. 2 i 6). W szczególności zadania własne obejmują sprawy min.: ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska, kultury, zieleni komunalnej i zadrzewień, cmentarzy komunalnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

W trakcie sporządzaniu niniejszego Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla gminy Opole Lubelskie wykorzystano m.in.:

akty prawne:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r., poz. 503),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r., poz. 774 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r., poz. 14 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r., poz. 2337),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2020 r., poz. 1057 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r., poz. 1973 z późn. zm.),

NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną w kwestii ochrony zabytków w Polsce jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dn. 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2021 r., poz. 710, z późn. zm.), która wprowadziła i sprecyzowała pojęcia - ochrony i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z w/w ustawą - ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W ustawie zostały zdefiniowane obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków burmistrza należą w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza Gminy w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 22),
- sporządzanie (na okres 4 lat) Programu Opieki nad Zabytkami (art. 87); uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 18 i 19), który to program służy celom określonym w

- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r., poz. 1899 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r., poz. 2351 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r., poz. 194 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r., poz. 547 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) ,
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.09.2019 zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

We wspomnianym Rozporządzeniu wprowadzono nowy wzór karty adresowej Gminnej Ewidencji Zabytków oraz szczegółowo została omówiona forma jej sporządzania oraz tryb włączania i wyłączenia z GEZ. Zmiany przedstawiono w § 14, 15, 17 i 18.

akty prawa miejscowego i dokumenty strategiczne Gminy Opole Lubelskie:

- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Opole Lubelskie – uchwała nr X/92/04 z dnia 27 stycznia 2004 r. Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 48 poz. 985 z 17 marca 2004 r.
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowo-wschodniej części miasta Opole Lubelskie Uchwała Nr XX/133/2016 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 17 czerwca 2016 Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 3296 z dnia 21 lipca 2016 r. Zmiana obejmuje m.in. szczegółowy wykaz objętych wpisanych do rejestru zabytków oraz objętych ochroną w formie wpisu do GEZ.
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowo-wschodniej części miasta Opole Lubelskie Uchwała Nr XLII/305/2017 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 29 grudnia 2017 r. Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 448 z dnia 26 stycznia 2018 r.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Opole Lubelskie Uchwała Nr XLII/306/2017 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 29 grudnia 2017 r. Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 568 z dnia 5 lutego 2018 r Rozstrzygnięcie nadzorcze Nr PN-II.4131.44.2018 Wojewody Lubelskiego z dnia 2 lutego 2018 r. nieważność §21 i 22 uchwały 1MN/U i 2MN
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowo – wschodniej części miasta Opole Lubelskie zatwierdzonego uchwałą nr XX/133/2016 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 17 czerwca 2016 r. zmienionego uchwałą Nr XLII/305/2017 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 29 grudnia 2017 r. Uchwała Nr V/45/2019 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 7 marca 2019 r. Dz. Urz. Woj. Lub Nr 2052 z dnia 28 marca 2019 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Opole Lubelskie Uchwała Nr XI/87/2019 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 18 września 2019 r. Dz. Urz. Woj. Lub poz. 5423 z dnia 8 października 2019 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Opole Lubelskie Uchwała Nr XX/165/2020 rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 9 lipca 2020 r. Dz. Urz. Woj. Lub. poz. 4005 z dnia 29 lipca 2020 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Opole Lubelskie Uchwała Nr XX/197/05 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 29 czerwca 2005 r. Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 186 poz. 3185 z dnia 16 września 2005 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Opole Lubelskie Uchwała Nr XXIII/181/2020 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 28 września 2020 Ożarów Pierwszy Trusków, Białowoda, Zosin, Dz. Urz. Woj. Lub. poz. 5025 z dnia 15 października 2020 r. Rozstrzygnięcie nadzorcze NR IF-II.4131.17.2020 Wojewody Lubelskiego z dnia 30 października 2020 r. Dz. Urz. Woj. Lub. poz. 5245 z dnia 2 listopada 2020 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Opole Lubelskie Uchwała Nr XXIV/187/2020 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 28 października 2020, Elżbieta, Janiszkowice, Zajączków, Grabówka, Skoków Dz. Urz. Woj. Lub. poz. 5619 z dnia 19 listopada 2020 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Opole Lubelskie, Uchwała Nr XXXIV/280/2021 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 8 września 2021, Dębiny Sewerynowka Dz. Urz. Woj. Lub. poz. 3937 z dnia 28 września 2021 r.
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Opole Lubelskie na lata 2016-2025 - (aktualizacja – 2016) - uchwała nr XX/131/2016 z dnia 17 czerwca 2016 r.

- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Opole Lubelskie na lata 2017-24 - przyjęty uchwałą XL/268/2017 Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim z dnia 8 listopada 2017 r.
- Zarządzenie Burmistrza Opola Lubelskiego nr 52/2016, znak IPR.4123.2.2016, w sprawie założenia GEZ.

dokumenty programowe wojewódzkie:

- Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019 - 2022, uchwała nr IX/160/15 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r.,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, przyjęty uchwałą nr XI/162/15 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r., opracowany przez Zarząd Województwa Lubelskiego,
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Lubelskiego Nr XXIV/406/21 z dnia 29 marca 2021 r.,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2021-2027 (na etapie konsultacji),
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2014-2020 (przyjęty w 2017).

krajowe dokumenty programowe z zakresu dóbr kultury:

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami 2019-2023 (przyjęty przez Radę Ministrów - uchwała nr 82 z dn. 13 sierpnia 2019), opracowany przez specjalny zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby,
- Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2020.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

We wspomnianej Ustawie z 23 lipca 2003 r. szczególnie mocno zaakcentowano zasadę, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

- 1) Włączenie zagadnień ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- 2) Rozpatrywanie kwestii uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

- 3) Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- 4) Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- 5) Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- 6) Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
- 7) Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Według stanu na wrzesień 2021 r. obowiązuje opracowany przez Zespół Rady Ochrony Zabytków, powołany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2023*, przyjęty uchwałą nr 82/2019. Przyjęte są w nim podstawowe założenia programowe ukierunkowane na wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego. Znaczna część zaakcentowanych celów i kierunków działań winna być uwzględniona w lokalnych programach opieki nad zabytkami, szczególnie w kwestiach: integracji ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, krajobrazu oraz stosownych zasad zagospodarowania przestrzennego, promocji dziedzictwa kulturowego, wzmocnienia jego roli w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości. W odniesieniu do samorządów oznacza to m.in. *zwiększenie zaangażowania, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków. Z powyższymi działaniami m.in. wiążą się:*
 - szkolenia dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego i pracowników służb konserwatorskich, m. in. w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym,
 - program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego,

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków poprzez współpracę z właściwymi służbami jak Policja,
 - kampanię społeczno-edukacyjną w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
 - powołanie Centrum Architektury Drewnianej, którego podstawowym celem będzie dostarczanie wiedzy dotyczącej zasad konserwacji zabytków drewnianych właścicielom, opiekunom a rzemieślnikom zaangażowanym w opiekę nad tego rodzaju obiektami.
2. Nadal obowiązują Założenia Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2013 będące uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2020”). Zgodnie z podstawowymi założeniami NSK zasadniczym celem strategii winno być działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, dlatego też przyjęto następujące priorytety:
- Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe (zmierzające do materialnej poprawy stanu zabytków), ich adaptacja i rewitalizacja oraz zwiększenie dostępności dla nich mieszkańców, turystów i inwestorów,
 - edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Podstawą do jego sformułowania jest uznanie sfery dziedzictwa za niezbędny warunek rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

4.2 Ustalenia dla Gminy Opole Lubelskie zawarte w dokumentach strategicznych, planistycznych (wojewódzkich i lokalnych) dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

I. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego.

Nadal obowiązuje PZPWL z 2015 r., w którym strategia rozwoju i kierunki polityki przestrzennej województwa lubelskiego zostały połączone z działaniami na rzecz rozwoju kultury i ochrony walorów przyrodniczo - krajobrazowych regionu. W części poświęconej środowisku kulturowemu wzmiankowano Opole Lubelskie jako ośrodek, którego substancja zabytkowa zagrożona jest ruchem tranzytowym (s. 24). W dalszej części odnotowano

konieczność objęcia ochroną planistyczną zlewni doliny Chodelki oraz Potoku Wrzelowieckiego (s. 64). Opole Lubelskie zostało wskazane jako miasto nasycone cennymi obiektami zabytkowymi, które winno być włączone do nadwiślańskiego pasma kulturowego w ramach kształtowania obszarów posiadających własną tożsamość regionalną i turystyczną. Powyższa kwestia wiąże się z wyznaczeniem priorytetów, którymi zgodnie z zapisami *Planu* z koniecznością są: objęcie rewitalizacją i rewaloryzacją zabytkowego układu urbanistycznego oraz rezydencjonalnego m.in. w Opolu Lubelskim (s. 81).

Z racji dużego nasycenia cennymi zabytkami oraz poszukiwania doskonalszych form ochrony substancji zabytkowej zaproponowano w *Planie* utworzenie: Opolskiego Parku Kulturowego, Wrzelowieckiego Parku Kulturowego oraz włączenie części obszaru gminy do Archeologicznego Parku Kulturowego Dolnej Chodelki obejmującego kilka gmin (s. 84). W celu wykorzystania potencjału kulturowego postulowano powstanie szlaków turystycznych m.in. Rezydencji Magnackich, Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej, do którego włączono Opole Lubelskie (s. 98).

II. *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030.*

Wśród priorytetów rozwoju województwa wskazuje ochronę i pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego. Dodatkowo w częściach poświęconych turystyce oraz ochronie dziedzictwa kulturowego w *Strategii* podkreślono potrzebę:

- 1) ochrony krajobrazu kulturowego głównych ośrodków turystycznych,
- 2) umacniania publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania,
- 3) wykorzystywania dziedzictwa kulturowego regionu jako elementu wzbogacania rynku pracy (promocja zewnętrzna),
- 4) stworzenia sprawnego systemu finansowania rewaloryzacji zabytków.

Należy także odnotować informację na s. 28 dotyczącą *Szlaku Nitką Kolejki Wąskotorowej*, który biegnie przez Gminę Opole Lubelskie.

III. *Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast Województwa Lubelskiego.*

Wspomniany Program obowiązywał do końca 2020 r. i na obecnym etapie nie został zaktualizowany. Warto jednak nadmienić, że w poprzednim dokumencie w aspekcie dziedzictwa kulturowego podkreślono zabytkowe walory Opola Lubelskiego, jako ponadlokalnego ośrodka, położonego na historycznych szlakach handlowych, z dobrze zachowanymi dwoma rynkami, dwoma rezydencjami oraz zespołem popijarskim. Ponadto jako

dotatkową wartość odnotowano historyczną sylwetę miasta oraz atrakcyjne położenie na skraju Wrzelowieckiego Parku Krajobrazowego i dogodne warunki do rozwoju bazy turystycznej.

Mając na uwadze wysoką wartość zabytkową wymienionych elementów, władze Miasta ubiegając się o dofinansowanie, zgłosiły do wspomnianego programu szereg zadań inwestycyjnych dotyczących: rewaloryzacja przestrzeni zabytkowego układu centrum miasta m.in. w zakresie elewacji, infrastruktury, nawierzchni, małej infrastruktury i zieleni w obrębie Starego Rynku, ul. Popijarskiej, Lubelskiej, Kościuszki, Ogrodowej i Piłsudskiego.

IV.Strategia Rozwoju Miasta Opole Lubelskie na lata 2016-2025 - w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego.

Nadal obowiązuje wspomniany dokument, w którym w skondensowanej formie wzmiankowano historię miasta, a ponadto wskazano najcenniejsze zabytkowe obiekty, czyli - pałac w Niezdowie, pałac Lubomirskich w Opolu Lubelskim, pałac Kleniewskich w Kluczkowicach, kościół i d. klasztor pijarów, d. spichlerz ul. Lubelska 30, d. ratusz ul. Nowy Rynek 6, d. zajazd ul. Stary Rynek 17 (s. 29). Ponadto wskazano imprezy kulturalne cyklicznie odbywające się na terenie miasta i gminy.

W dalszej części Strategii wskazano – turystykę – jako pożądany obszar rozwoju z racji stosunkowo dobrze zachowanego i nieprzekształconego obszaru krajobrazowego i kulturowego. Według autorów opracowania turystyka powinna stać się jednym z priorytetów kierunków nakręcania dobrej koniunktury gospodarczej Gminy (s. 85), gdyż jej duży potencjał w tej dziedzinie jest nie w pełni wykorzystany. Duże możliwości autorzy widzą w dowiązaniu do turystycznego trójkąta Puławy - Kazimierz Dolny - Nałęczów. W związku z powyższym jednym z podstawowych zaleceń wynikających ze Strategii jest opracowanie długofalowego programu wykorzystania walorów turystycznych i jego promocja. Ponadto wskazano konieczność sporządzenia kompleksowego programu rewitalizacji zabytkowego centrum Opola (s. 110-111)

V.Gminny Program Rewitalizacji Gminy Opole Lubelskie na lata 2017-24.

Wspomniany dokument, odnotowany również w poprzednim Programie Opieki nad Zabytkami, nadal obowiązuje, jednak stosunkowo niewiele miejsca poświęcono w nim na problematykę zabytkowych obiektów znajdujących się na terenie Gminy, skupiając się przede wszystkim na konieczności zagospodarowania terenu przy ul. Stary Rynek, ul. Kościelnej, ul. Piekarskiej, ul. Męczenników Getta, ul. Cichej wraz z poprawą funkcjonalności skweru miejskiego (s. 174), obejmującego:

- ul. Stary Rynek: przebudowa skweru miejskiego na nowe funkcje: mała architektura, zieleni, zdroj, plac z fontannami, wiaty przystankowe oświetlenie, monitoring, punkt

- WiFi, infrastruktura tech.: sieci wod.-kan., przyłącza wodociągowe, kanalizacja deszczowa, instalacja nawadniająca; miejsca postojowe, ciągi pieszo-jezdne, place,
- ul. Kościelna: ciąg pieszo-jezdny, kanalizacja sanitarna,
 - ul. Piekarska/Męczenników Getta: mała architektura, infrastruktura techniczna: sieć wod.-kan., przyłącza wodociągowe, kanalizacja deszczowa, oświetlenie, ciągi pieszo-jezdne,
 - ul. Cicha - mała architektura, sieć i przyłącza wodociągowe, oświetlenie, ciągi pieszo-jezdne, kanalizacja deszczowa,
 - ciąg pieszo-jezdny, kanalizacja deszczowa (łącznik ul. Cicha-Nowa),
 - modernizacja parkanu przy kościele, partnerstwo z Parafią Rzymskokatolicką w Opolu Lubelskim.

Ponadto postulowano opracowanie Programu remontu kamienic historycznego centrum miasta Opola Lubelskiego obejmującego następujące budynki: ul. Stary Rynek 4, 6, 8, 8a, 10, 12, 18, 18a, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 44, 52, 52d, 54, ul. Nowy Rynek 3, 4, 5, 7, 7a, 8, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, ul. Piłsudskiego 9, 11, 13, 15, 17, 19, ul. Kościuszki 1, ul. Kościelna 2, 4a, 4, ul. Lubelska 3, 5, ul. Ogrodowa 3, 5, 7, ul. Józefowska 2, ul. Długa 23 (s. 177).

VI. *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Woj. Lubelskim.*

Powyższy dokument, opracowany na lata 2019-2022 ma charakter uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania wojewódzkiego i dotyczy promocji idei ochrony zabytków w oparciu o wskazane w nim zasoby zabytków oraz ich ocenę. Zawarte są w nim m.in. postulaty utworzenia parków kulturowych na obszarach posiadających duży potencjał kulturowo-przyrodniczy, umożliwiających ich lepsze wykorzystanie i ochronę. Na terenie miasta i gminy wskazano trzy takie miejsca: Opolski Park Kulturowy, Wrzelowiecki Park Kulturowy oraz Archeologiczny Park Kulturowy Dolnej Chodelki, obejmujący gm. Karczmiska, gm. Łaziska, gm. Wilków oraz gm. Opole Lubelskie (s. 16). W dalszej części odnotowano układ urbanistyczny miasta jako jeden z najstarszych i najlepiej zachowanych na terenie Lubelszczyzny (s. 31), w którym w stosunkowo niewielkim stopniu zaszły procesy degradacyjne podziałów oraz wymiany zabudowy przyrynkowej na współczesne obiekty zazwyczaj posiadające nadmierną kubaturę. Ponadto na s. 35 wymieniono opolski kościół parafialny jako jedną z pierwszych wczesnobarokowych budowli na terenie Lubelszczyzny, jednocześnie posiadający cenny wystrój i wyposażenie (s. 58) oraz kościół we Wrzelowcu (s. 36). Pośród magnackich rezydencji wymienione są pałace w Opolu i w Niezdowie (s. 42). Wspomniano również o Muzeum Regionalnym w Kluczkowicach (s. 54).

5. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

5.1 Zarys historii obszaru Miasta i Gminy

Pierwsze źródłowe wzmianki dotyczące Opola znajdujemy w dokumencie Bolesław Wstydlivy z 1252 r., jednak czas powstania miejscowości sięga znacznie głębiej w średniowiecze, czego dowodzi źródłosłów nazwy Opole, oznaczający związek terytorialny, obejmujący kilka lub kilkanaście wsi, charakterystyczny dla osadnictwa Słowian Zachodnich w X i XI w. Początkowo wieś należała do wolnych osadników, dopiero z czasem stała się własnością szlachecką Słupeckich (Sięgniew ze Słupcy 1359 r.), którzy posiadali Opole przez ponad 300 lat.

Przed 1325 r. erygowano parafię opolską, gdyż w tymże roku pierwszy raz odnotowano tutejszego proboszcza - Wojysława. Z 1368 r. pochodzi wzmianka o przeniesieniu Opola na prawo średzkie dokonane przez Kazimierza Wielkiego. Pomiędzy rokiem 1368 a 1418 miała miejsce lokacja miasta na prawie magdeburskim przeprowadzona dzięki staraniom Słupeckich. Zgodnie z zasadami prawa magdeburskiego Opole zostało rozmierzone tj. wytyczono rynek w oparciu o zastane elementy, czyli trakt prowadzący z Solca do Chodla oraz plac targowy znajdujący się przed kościołem.

Okolo poł. XVI w. ówczesny właściciel S. Słupecki przekształcił miasto w ośrodek rzemieślniczo – handlowy, ściągnął do Opola rzemieślników różnych specjalności, stwarzając im dogodne warunki funkcjonowania. W północno wschodniej części miasta, zwanej następnie „Nowym Miastem”, wydzielił przybyszom działki, na których mogli budować domy.

Prawdopodobnie w 1 poł. XVI w. Słupeccy wybudowali murowaną siedzibę obronną, zastąpioną zgodnie z duchem czasu nową reprezentacyjną siedzibą. W latach 1658 – 1675 wzniesiono nowy, murowany kościół fundacji Jerzego Słupeckiego, który był ostatnim przedstawicielem posiadającym dobra opolskie. Po śmierci Jerzego Słupeckiego jego wnuczka Teresa dobra wniosła w posagu Stanisławowi Tarle. Jan Tarło, wojewoda lubelski sprowadził do miasta w 1743 r. pijarów, którym przekazał patronat na kościele parafialnym, z ich inicjatywy założono w Opolu pierwszą w Polsce szkołę rzemieślniczą. Po śmierci Tarły, wdowa po nim Zofia, wniosła dobra opolskie jako wiano w swe drugie małżeństwo z Antonim Lubomirskim. Lubomirscy bardzo korzystnie zapisali się w dziejach miasta - w l. 1766 -73 wybudowano nowe, założenie pałacowo – parkowe, dzieło Dominika Merliniego oraz rezydencję w Niezdowie, ukończoną w 1787 r., którą również prawdopodobnie zaprojektował

Merlini.

W 1806 r. dobra odziedziczyła córka Aleksandra Lubomirskiego - Rozalia Rzewuska, która sprzedała je w 1847 r. Kazimierzowi Wydrychiewiczowi. Pałac wraz z parkiem i budynkami folwarcznymi, w bliżej niewyjaśnionych okolicznościach ofiarowała w 1848 r. Paskiewiczowi Erywańskiemu. Wkrótce potem Paskiewicz z nakazu cara przekazał zespół na koszary, funkcjonujące do I wojny światowej.

Lata, po upadku powstania styczniowego, były bardzo trudne dla miasta, gdyż w 1865r. skasowano zakon pijarów opolskich, a cztery lata później Opole utraciło prawa miejskie.

Znaczącym wydarzeniem dla rozwoju miasta było powstanie w 1883 r. Stowarzyszenia „Fabryka cukru w Opolu Lubelskim”, którego udziałowcami byli okoliczni właściciele ziemscy i bankierzy. W l. 1884-1913 wzniesiono budynki fabryczne, wg projektu Eugeniusza Klayca.

Na pocz. l. 20 XX w. władze Opolu rozpoczęły starania o odzyskanie praw miejskich, dysponując dobrą bazą gospodarczą i społeczną - kościół, synagoga, szpital dla ubogich, szkoła, sąd i urząd gminny, stacja pocztowa i telegraficzna, tartak, cegielnia, dwie garbarnie, cztery fabryki sukna, dwa młyny wodne oraz wspomniana cukrownia. W 1911 r. Opole uzyskało połączenie kolejką wąskotorową z Nałęczowem. W 1954 r. Opole ponownie stały się miastem powiatowym, jakkolwiek na przejściowo w latach 1974-1998 ponownie straciły ten status.

5.2 Zabytki nieruchomości

Urbanistyka i ruralistyka:

Na terenie Gminy Opole Lubelskie zachowały się dwa historyczne układy urbanistyczne. Z nich najstarszy i ciekawszy, znajdujący się w Opolu Lubelskim, powstał w pierwszej fazie na bazie przedlokacyjnej osady targowej funkcjonującej w miejscu obecnego Starego Rynku, powstałej u zbiegu szlaków dróg handlowych. Przebieg tych traków zdecydował o nietypowym trapezoidalnym kształcie rynku miasta lokowanego tu na przełomie XIV/XV w., posiadającego znaczne odstępstwa od zasady regularnych rozmiarów.

W poł. XVI w. Słupeccy przeprowadzili lokację „Nowego Miasta” na wschód od starego centrum z rynkiem usytuowanym przy trakcie lubelskim. Zgodnie z zasadami prawa magdeburskiego, z naroży rynku wyprowadzono pod kątem prostym uliczki, obecnie zachowały się z nich ulice: Ogrodowa i Partyzantów. Zlokalizowanie szkół pijarskich przy południowej pierzei rynku, spowodowało trwałe zatarcie większości cech rozplanowania lokacyjnego.

Układ urbanistyczny miasta znacząco rozszerzył w XIX w., gdy powstała sieć ulic na podmokłych terenach, uznawanych dotąd za nie nadające się pod zabudowę. Należały do nich:

ul. Rzemieślnicza, Tkacka, dzielnice – Zajezierze oraz ul. Puławska, Popijarska i Długa.

Na terenie gminy mamy jeszcze jeden układ urbanistyczny - we Wrzelowcu, gdzie doszło do lokacji miasta na surowym korzeniu w 1543 r. Z historycznego układu urbanistycznego zachował się tu czworoboczny rynek przecięty drogą Opole – Józefów z czytelnymi pierzejami: południową, wschodnią i zachodnią, północna jest zniekształcona barokowym kościołem.

Układy ruralistyczne występujące na terenie gminy są mało urozmaicone. Podstawowym układem był jednodrożnicowy, z jednostronną lub obustronną, rozluźnioną zabudową, wpisaną niekiedy w łagodny stok doliny rzek Chodelki oraz Leonki lub naturalnie ukształtowanego wzgórza.

Architektura sakralna:

Pośród architektury sakralnej poczesne miejsce zajmuje wczesnobarokowy kościół w Opolu Lub. wybudowany w l. 1650 – 75 z fundacji rodziny Słupeckich, od 1743 r. pod patronatem pijarów. W l. 1743 – 5 dobudowano wokół nawy wieniec kaplic, tworzących obejście. Następnie w l. 1751 - 3 A. Dembicki i J. Meyer pokryli sklepienie kościoła polichromiami. Od 1865 r., opolski kościół, w którym są pochowani są dobrodzieje świątyni tj. Słupeccy, Tarłowie, Lubomirscy i Rzewuscy, jest administrowany przez kler diecezjalny. Do zespołu należą: XVII-wieczny mur z bramką, otaczający d. cmentarza, dzwonnica (ob. lamus) oraz dzwonnica – brama z 1751 r. Od wsch. do kościoła przylega d. klasztor, budowany od 1740 r. wg. projektu F. Magiera. W 1748 r. ukończono skrzydło zach., natomiast całość w l. 1752-1759. W murach klasztornych ulokowano kolegium pijarskie istniejące do kasaty zakonu.

Drugim interesującym zabytkiem sakralnym jest murowany kościół pw. św. Trójcy we Wrzelowcu, budowany w l. 1777-84 z fundacji Zofii Lubomirskiej. Ponadto w skład zespołu wchodzi: murowana parawanowa dzwonnica, murowane ogrodzenie z czterema kapliczkami konfesyjnymi w narożach, kostnicą i bramką wejściową od południa, murowana „stara” plebania oraz murowana organistówka z 1905 r.

Architektura rezydencjonalna:

Na terenie Gminy Opole Lubelskie odnotowujemy trzy wyróżniające się wartością artystyczną zespoły rezydencjonalne, późnobarokowe - w Niezdowie (ob. w granicach miasta) i w Opolu oraz eklektyczny w Kluczkowicach. Zespół niezdowski powstał przed 1787 r. dla Aleksandra Lubomirskiego, zapewne wg projektu Dominika Merliniego. W 1847 r. na zlecenie nowego właściciela K. Wydrychiewicza przebudowano wnętrze pałacowe oraz pobudowano oficyny. W 1889 r. w pałacu wybuchł pożar, który zniszczył słynny strop (określany jako zwierciadlany) w sali balowej. W końcu XIX w. zespół został rozbudowany o murowane

budynki folwarczne.

Pałac opolski, znajdując się przy ul. Lipowej, wybudowano w l. 40 XVIII w., dla J. Tarły wg. projektu F. Magiera, zapewne z częściowym zachowaniem murów dworu Słupeckich z 1613 r. Ponowna przebudowa miała miejsce w l. 1766 – 73 z inicjatywy A. Lubomirskiego, wg projektu D. Merliniego. Na zach. od pałacu znajdowała się część folwarczna, z której zachował się jedynie murowany, oszkarpowany spichlerz (ul. Lubelska 30). Po roku 1848 przebudowano wnętrza pałacowe w związku z umieszczeniem w nich koszar wojskowych. Wkrótce potem w zach. części parku wybudowano dwa domy mieszkalne: drewniany (ul. Szpitalna 5b) oraz murowany (ul. Szpitalna 5), zachowane do dnia dzisiejszego.

W Kluczkowicach znajduje się klasycystyczny pałac zaprojektowany przez arch. K. Wojciechowskiego w 1880 r. dla Kleniewskich, w którym mieści się salon (ob. biblioteka) w stylu zakopiańskim, powstały wg. wzorów nawiązujących do działalności Stanisława Witkiewicza. Na początku XX w. pałac nadbudowano o drugą kondygnację wg. projektu Kazimierza Skórewicza. Do pałacu przylega budynek d. szkoły przypałacowej wybudowany ok. 1890 r. Ponadto w skład zespołu wchodzi stajnia (garaż – sklep) z II poł. XIX w.

Budynki użyteczności publicznej:

Jednym z najważniejszych budynków użyteczności publicznej w Opolu Lubelskim były szkoły pijarskie wybudowane w l. 1758 - 1801 r. Pierwotnie stanowiły one zwarty ciąg budynków na planie zbliżonym do litery L. W ciągu dziejów wielokrotnie przebudowywane i remontowane zatraciły znaczną część walorów zabytkowych. Część z nich została wyburzona, co spowodowało ich rozdzielenie. Zachowały się jedynie budynki przy ul. Nowy Rynek 2, Kościuszki 4/róg Syndykackiej i Kościuszki 6.

Murowany ratusz w Opolu powstał zapewne pod k. XVIII w. Jakkolwiek pozbawiony pierwotnej szaty architektonicznej, nadal zachował swą bryłę i należy do nielicznych tego typu obiektów na terenie Lubelszczyzny.

We Wrzelowcu znajduje się d. szkoła ziemianek, zwana „Murowanką”, powstała w latach 1916-18 z fundacji Kleniewskich, ob. dom mieszkalny. Ponadto murowane szkoły w Pusznie Godowskim i Niezdowie reprezentują typową architekturę l. 30 XX w. Natomiast budynek Zespołu Szkół przy ul. Kolejowej w Opolu Lub., wybudowany w 1936 r., po gruntownej przebudowie zatracił walory zabytkowe.

Wśród budynków użyteczności publicznej nie sposób pominąć zajazdów z poł. XIX w. dobrze zachowanych w Opolu Lub. przy ul. Stary Rynek 44, Nowy Rynek 8 oraz przy ul. Lubelskiej 2.

Budynki przemysłowe:

Cukrownia w Opolu wybudowana została w l. 1884-1913 wg. projektu E. Klayca. W pierwszym etapie wzniesiono murowany budynek produkcyjny oraz dwa parterowe budynki administracyjne. W drugim komin, magazyny i budynki produkcyjne. Po pożarze w 2008 r. i wygaszeniu produkcji, rozebrano część budynków, pozostawiając obiekty zabytkowe, które obecnie mają zmienioną funkcję na gastronomiczno - handlową.

W związku z budową cukrowni do Opoła doprowadzono kolejkę wąskotorową, będącą częścią Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej. Na terenie miasta i gminy zachowały się liczne elementy: dworzec z 1911 r. przy ul. Kolejowej 10, o zmienionej obecnie funkcji na mieszkalną, budynek stacji w Rozalinie, mosty nad rzekami: Jankówką (Leonką), Chodelką i dopływem Chodelki, wiadukt nad ul. Rybacką, torowisko z torami i rozjazdami oraz cztery semafony kratownicowe (szczegółowa lokalizacja na kartach ewidencyjnych)

Przy ul. Popijarskiej 3 znajduje się budynek d. Syndykatu Rolnego, powstały zapewne na bazie budynków szkół pijarskich, po gruntownej przebudowie w l. 20 i 30 XX w.

W Woli Rudzkiej w 1909 r. został zbudowany murowany młyn wodny, o cechach nieco upodobnionych do spichlerzy kazimierskich. Inicjatorem budowy był Władysław Kleniewski.

Zespół dawnej gorzelnii, potem browaru pałacowego w Kluczkowicach, wybudowany w 1863 r. i rozbudowany ok. 1880 r., po gruntownych przebudowach z 2 poł. XX w. zatracił walory zabytkowe.

Cmentarze i miejsca pamięci:

Rzymskokatolicki cmentarz w Opolu założony w 1772 r., jest pierwszym cmentarzem założonym poza miastem na Lubelszczyźnie (cmentarz w Lublinie przy ul. Lipowej 1794 r.). Decyzja o lokacji cmentarza poza miastem była niezwykle istotna z uwagi na higienę i zagrożenie epidemiami. W 1920 r. cmentarz ogrodzono z trzech stron ceglanym murem. Na terenie cmentarza znajduje się kaplica grobowa Kleniewskich wybudowana w latach 1865 – 68. Najstarszym nagrobkiem na cmentarzu jest nagrobek A. Łapszyńskiej z 1842 r. Ponadto należy odnotować groby powstańców styczniowych oraz osobną sekcję mogił żołnierzy austriackich z pierwszej wojny światowej.

Rzymskokatolicki cmentarz we Wrzelowcu został założony w I poł. XIX w., na jego terenie zachowała się murowana rotundowa kaplica Kleniewskich z portykiem z 1926 r., z którego to czasu pochodzi murowane ogrodzenie.

Cmentarz prawosławny, usytuowany we wsi Zagrody, (ob. włączonej do Opoła Lub., przy ul. Lubelskiej), funkcjonował od 1859 r., początkowo był związany ze stacjonującym w mieście pułkiem moskiewskim. Po 1914 r. wydzielono na nim kwaterę dla żołnierzy austriackich. Na cmentarzu pochowani są Polacy, przymusowo wcieleni do armii zaborców. W

l. 30 XX w. odbyły się tu uroczyste obchody święta 11 Listopada. W XX w. na jego terenie miały miejsce pochówki związane z I i II wojną światową. Miejsce ma szczególne znaczenie dla mieszkańców miasta, czego przejawem jest umieszczenie w centralnej części cmentarza dębowego krzyża z napisem PRO PATRIA. Od 1975 r. cmentarz jest nieczynny.

Kirkut - cmentarz żydowski funkcjonował w Opolu Lub. przynajmniej od 2 ćw. XVII w., natomiast w obecnym miejscu od 1 poł. XIX w. Zniszczony w czasie II wojny światowej, obecnie istnieje w krajobrazie jako skupisko drzew, pozbawiony ogrodzenia, ze szczątkowo zachowaną macewą.

Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Górach Opolskich, pochowani są tutaj żołnierze (96) walczący w armii austro-węgierskiej oraz rosyjscy, polegli w bojach toczonych w tym miejscu pomiędzy 24 sierpnia a 8 września 1914 r. Pochówku dokonali druhowie Ochotniczej Straży Ogniowej w Opolu Lubelskim. Ponadto na cmentarzu pochowano dwóch żołnierzy niemieckich poległych 22 lipca 1944 r. w trakcie walk z armią radziecką. W 2010 r. miała miejsce ekshumacja zwłok i przeniesienie na cmentarz pod Puławami.

W lesie Kluczkowickim, z dala od uczęszczanych szlaków, znajduje się mogiła powstańcza z 1863 r. z drewnianym krzyżem.

Z miejsc pamięci należy odnotować pamiątkową płytę znajdującą się w Niezdowie, postawioną ku czci mieszkańcom rozstrzelanym w dn. 11. XII. 1942 r. za niesienie pomocy polskim partyzantom oraz pomnik ku czci partyzantów usytuowany przy ul. Puławskiej. Ponadto w Opolu Lubelskim znajduje się pomnik T. Kościuszki przy ul. Nowy Rynek.

Kapliczki i figury przydrożne

Na terenie Opola Lub. zachowało się szereg cennych figur przydrożnych bądź związanych z zespołami pałacowymi. Niewątpliwie do nich należy zaliczyć rzeźby przedstawiające:

- św. Jana Nepomucena, przy ul. Szpitalnej (XVIII w.),
- Matkę Boską NP. na terenie stawów przypałacowych (2 poł. XIX w.),
- Matkę Boską Królową Polski przy ul. Kolejowej, bud. po 1920 r.,

Pośród kapliczek wyróżnia się formą i wartością zabytkową kapliczka z rzeźbą św. Jan Nepomucen we Wrzelowcu (2 poł. XIX w.); Matką Boską NP. w Woli Rudzkiej (2 poł. XIX w.) oraz XVIII-wieczny obelisk w Opolu Lub. przy ul. Partyzanckiej.

Parki i ogrody:

Park w zespole pałacowym w Niezdowie (ob. w granicach administracyjnych Opola Lubelskiego) powstał zapewne równoległe z budową pałacu tj. w l. 80 XVIII w. w stylu krajobrazowym, a następnie został przekomponowany w 1905 r. przez W. Kronenberga

w duchu układów kaligraficznych. Po II wojnie światowej, pozbawiony właściwej opieki park stopniowo uległ dewastacji, częściowo zatracił swój uprzedni charakter. Obecnie trwają prace związane z rewitalizacją parku i przekształceniem go w *Strefę Turystyczną*.

Park w zespole pałacowym w Opolu Lub. został założony ok. 1776 r. Głównym elementem kompozycyjnym była woda (baseny, system sadzawek), której towarzyszył ogród geometryczny z parterami kwiatowymi, bosketami, gabinetami, labiryntem i szpalerowymi kulisami. Od poł. XIX w. park stopniowo ulegał degradacji, obecnie zachował się jedynie staw z wyspą, na której znajduje się rzeźba przedstawiająca Matkę Boską.

W Kluczkowicach, ok. roku 1890 został założony park w stylu angielskim zaprojektowany przez Edmunda Jankowskiego, istniejący do dnia dzisiejszego.

W 2 poł. XIX w. w Skokowie, wokół dawnego, gruntownie przebudowanego dworu, powstał park krajobrazowy z dobrze czytelnym do dziś układem.

5.3 Zabytki ruchome

Zabytki ruchome znajdujące się na terenie gminy Opole Lub. skoncentrowane są w trzech obiektach: kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Opolu Lubelskim (285 obiektów w rejestrze), kościele paraf. pw. Św. Trójcy we Wrzelowcu (38 obiektów w rejestrze) oraz w tamtejszej kaplicy grobowej rodziny Kleniewskich (5 obiektów w rejestrze).

W kościele opolskim jako najcenniejsze należy odnotować późnobarokowe wyposażenie tj. ołtarz główny i osiem ołtarzy bocznych wraz z obrazami, ołtarze w kaplicach bocznych, ambonę oraz naczynia liturgiczne. Ponadto należy wymienić nagrobek Jana Tarły z czarnego marmuru oraz epitafia osób związanych z Oplem Lub. Wnętrze świątyni jest pokryte XVIII-wieczną polichromią autorstwa A. Dembickiego i J. Meyera.

W kościele we Wrzelowcu najcenniejsze zabytki ruchome to klasycyzujące ołtarze boczne, eklektyczny ołtarz główny wraz z obrazami oraz część naczyń liturgicznych. Skromniejsze walory zabytkowe posiada wyposażenie kaplicy Kleniewskich znajdującej się na cmentarzu we Wrzelowcu. Tu należy odnotować eklektyczny ołtarz oraz epitafia Kleniewskich.

5.4 Zabytki archeologiczne

Na obszarze historycznego układu urbanistycznego Opola mamy skromną ilość znalezisk archeologicznych, na które natrafiono w trakcie badań AZP (obszary: 79 – 75, 79 – 76, 80 – 75 i 80 – 76). Natomiast poza historycznym zasięgiem miasta, we wsi Zagrody (obecnie w granicach administracyjnych) oraz w kierunku Jankowa, odnotowuje się ich większą liczbę, skupioną głównie wzdłuż prawego brzegu Leonki, na południe od zabudowy wsi ulicówki.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie obecnego miasta Opole Lubelskie datowane są na okres od około 4500 lat p.n.e., czyli na okres neolitu. Wiąże się je z tak zwaną kulturą lubelsko – wołyńskiej ceramiki malowanej, której ludność jako jedna z pierwszych na Lubelszczyźnie reprezentowała typ gospodarki rolniczo-hodowlanej. Podobny typ gospodarki charakteryzował ludność kultury pucharów lejkowatych, która zakładała swe osady w dolinie Leonki już od około 3700/3500 lat p.n.e. Ogółem zarejestrowano 8 stanowisk archeologicznych datowanych ogólnie na epokę kamienia (paleolit, mezolit, neolit), a 6 określono bardziej precyzyjnie na okres neolitu środkowego (młodszego) i rozpoznano jako przynależne do wymienionych powyżej kultur.

Następna epoka – brązu – jest reprezentowana przez 13 stanowisk o charakterze osadniczym, z czego 10 zostało założonych przez przedstawicieli kultury łużyckiej, rozwijającej się na terenie ziem polskich od 1300 r. p.n.e.

Wczesne średniowiecze, którego ramy chronologiczne na Lubelszczyźnie określa się ogólnie na początek VII do 2 połowy XIII w., reprezentuje - 18 stanowisk. Precyzyjnie datowane zabytki pochodzą z X –XI w. Nie należy jednak wykluczać wcześniejszej genezy osadnictwa słowiańskiego na tym terenie, z uwagi choćby na niedalekie sąsiedztwo wielkiego grodziska w Chodliku (VIII –IX w.), czy małych gródków w Żmijowiskach i Kłodnicy z X w. Cały teren Kotliny Chodelskiej należy uznać za ważny obszar intensywnego wczesnośredniowiecznego osadnictwa, związanego między innymi z drogami handlowymi i przeprawą wiślaną.

Nieco inaczej przedstawia się kwestia archeologii na terenie gminy, która jest stosunkowo dobrze rozpoznana. Pierwszych odkryć dokonano tutaj stosunkowo wcześnie. W 1896 r. W. Olechnowicz prowadził badania wykopaliskowe na cmentarzysku kurhanowym w Lipniaku, gdzie zarejestrował warstwę ciałopalenia złożoną z przepalonych kości i węgla drzewnego, a w dwóch kurhanach odkrył bruk kamienny przykrywający warstwę ciałopalenia. Zinventaryzował także cztery grupy kurhanów w części lasów zw. „Kopce”, tj. w miejscowościach Górna Owczarnia, Skoków, Niezdów i Baba. Dalsze badania archeologiczne przeprowadził na omawianym terenie Z. Rybka, który w latach 1911-12 badał wykopaliskowo osady neolityczne w Niezdowie, Jankowej Grobli, Rudzie Opolskiej (ob. Godowskiej) i Zagrodach. Zebrał także zabytki z kilku innych stanowisk: w Kluczkowicach, Zajączkowie i Niezdowie. Przed I wojną światową rozkopał pojedynczy kurhan z końca neolitu lub wczesnej epoki brązu w Kazimierzowie, w którym odkrył szkielet głową zwróconą na południe oraz wiór (nóż) krzemienisty. Ponadto rozkopał wczesnośredniowieczny kurhan w Skokowie, gdzie odkrył warstwę ciałopalenia. W 1960 r. J. Gurba przeprowadził badania weryfikacyjne kurhanów i

innych stanowisk wczesnośredniowiecznych odkrytych przez Olechnowicza i Rybkę.

Dalsze badania na terenie gminy związane są z ogólnopolską akcją badań powierzchniowych (Archeologiczne Zdjęcie Polski), przeprowadzoną na omawianym terenie w 1 poł. lat 80-tych. W efekcie odkryto ponad 150 nowych stanowisk archeologicznych. Na jednym z nich w Kazimierzowie (stan. 3) - W. Misiewicz (kurhan) i H. Taras (osada) przeprowadziły w latach 1983-85 badania wykopaliskowe. Szczególnie ciekawe efekty osiągnięto podczas prac na kurhanie, gdzie pod nasypem ziemnym odkryto zbiorowy pochówek zaliczony do kultury trzcinieckiej - złożony w drewnianej budowlu, zawierający nadpalone szkielety ok. 20 osobników. Pochówki. W 1997 r. przeprowadzono inwentaryzację dwóch kopców - kurhanów: w Pusznie Skokowskim i Nowych Komaszycach oraz cmentarzyska kurhanowego w Skokowie. Poza wyżej wymienionymi obiektami archeologicznymi, własną formę krajobrazową czytelną w terenie posiadają kopiec – kurhan w Kazimierzowie AZP 78-75/124-11 oraz znajdujące się także cmentarzysko kurhanowe AZP 78-75/131-10. W 2014 r. podjęto próbę (niezrealizowaną) badań pokontrolnych na terenie cmentarzyska kurhanowego w Skokowie. W l. 2014-15 na terenie Niezdowa odkryto cmentarzysko datowane na XVII-XVIII w. W trakcie prac przebadano ok. 1600 pochówków dawnych mieszkańców wsi Elżbieta, dzięki czemu uzyskano szereg cennych danych archeologicznych. W miejscu pochówków wystawiono tablice pamiątkową.

W 2007 r. na terenie Kluczkowic prowadzono powierzchniowe badania archeologiczne (E. Mitrus), w trakcie których natrafiono na relikty zamczyska, które w 2015 r. wpisano do rejestru zabytków C. Datowanie czasu powstania zamczyska jest niezwykle utrudnione wobec braku budowli na powierzchni oraz skąpych materiałów źródłowych (inwentarz z 1688 r.), stąd cztery daty powstania: przed poł. XVI w., 3 ćw. XVI w., l. 30 XVII w. lub po 1678 r. Przeprowadzone poszukiwania przy użyciu wykrywacza metali nie przyniosły rozstrzygnięć. Zamczysko odnotowywano jeszcze na mapach z pocz. XIX w., a następnie w tym miejscu pojawiło się określenie „owczarnia”. Według mieszkańców materiał rozbiórkowy wykorzystano do budowy muru wokół kościoła we Wrzelowcu oraz okolicznych budynków gospodarczych.

5.5 Zabytki w muzeach

Na terenie Gminy Opole Lubelskie działa Muzeum Regionalne w Kluczkowicach, mieszczące się w pałacu Kleniewskich, powołane przez Radę Powiatu Opola Lubelskiego w czerwcu 2007 roku (uchwała nr VII/62/07). W pałacu, w którym na co dzień funkcjonuje Zespół Szkół Zawodowych im. Stanisława Konarskiego, na potrzeby muzeum oddano:

bibliotekę, salon, jadalnię, hall i gabinet Jana Kleniewskiego. Muzeum posiada cztery działy: Prehistorii, Historii i Historii Kolejnictwa Wąskotorowego, Etnografii i Oświatowy. Ponadto w dawnym salonie eksponowane są zabytki archeologiczne pochodzące z badań wykopaliskowych z terenu powiatu Opolskiego (Chodlik, Żmijowiska, Nieszawa Kolonia), natomiast w dawnej jadalni prezentowane są eksponaty sztuki ludowej regionu.

Ponadto funkcjonuje Muzeum Multimedialne, nie mające jednak statusu jednostki muzealnej, mieszczące się w dawnej świetlicy strażackiej przy ul. Strażackiej, działające od 31 lipca 2010 r., które jest częścią projektu "Zintegrowany system promocji jako podstawa rozwoju sektora turystycznego w Gminie Opole Lubelskie" współfinansowanego z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013. Na stałej ekspozycji zaprezentowane jest opolskie rzemiosło - sukiennicy, tkacze i szewcy oraz tradycje nauczania rzemiosła, związane z osiemnastowieczną szkołą rzemiosł, założoną przez ks. Ignacego Konarskiego i prowadzoną przez pijarów. Ekspozycja obejmuje prezentacje multimedialne poświęcone historii miasta, kształtowaniu się jego układu urbanistycznego i najważniejszym opolskim zabytkom, fotografie, interaktywne gry edukacyjne oraz prezentację eksponatów związanych z opolskimi rzemieślnikami.

5.6 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 22 Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw burmistrz miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu miasta. W związku z zapisami w/w ustawy w gminnej ewidencji zabytków znajdują:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (w tym nieruchome zabytki archeologiczne),
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5.7 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Tabela 1. Wykaz kart obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Data i nr rej. zabytków
1.	Opole Lub.	Zajazd ob. Apteka	ul. Lubelska 2	
2.	Opole Lub.	Zajazd	ul. Nowy Rynek 8	

3.	Opole Lub.	Zajazd	ul. Stary Rynek 44	
4.	Opole Lub.	Oficyna w zajeździe	ul. Stary Rynek 44	
5.	Opole Lub.	Kaplica św. Maksymiliana	ul. Puławska	
6.	Opole Lub.	Cukrownia Główny budynek produkcyjny	ul. Fabryczna 23	
7.	Opole Lub.	Cukrownia Budynek zarządu	ul. Fabryczna 23	
8.	Opole Lub.	Cukrownia budynek administracyjny i warsztaty	ul. Fabryczna 23	
9.	Opole Lub.	Cmentarz parafialny	ul. Józefowska	
10.	Opole Lub.	Kaplica cmentarna pw. Przemienienia Pańskiego	ul. Józefowska	A/1631 z dn. 14.10.2014
11.	Opole Lub.	Pomnik powstańców 1863 na cmentarzu parafialnym	ul. Józefowska	
12.	Opole Lub.	Kirkut	ul. Józefowska	
13.	Opole Lub.	Cmentarz prawosławny z kwaterą wojenną	ul. Lubelska	
14.	Opole Lub.	Pomnik Tadeusza Kościuszki	ul. Nowy Rynek	
15.	Opole Lub.	Pomnik ku czci partyzantów	ul. Puławska	
16.	Niezdów	Płyta pamiątkowa ku czci pomordowanych mieszkańców		
17.	Opole Lub.	Figura św. Jan Nepomucen	ul. Szpitalna	
18.	Opole Lub.	Obelisk	ul. Partyzancka	
19.	Opole Lub.	Figura Matki Boskiej NP	stawy przypałacowe	
20.	Wola Rudzka	Figura przydrożna Matki Boskiej NP	Wola Rudzka	
21.	Opole Lub.	D. ratusz,	ul. Nowy Rynek 6	
22.	Opole Lub.	Figura Matki Boskiej Królowej Polski	ul. Kolejowa	
23.	Opole Lub.	Układ urbanistyczny	wg. załącznika	A/640 z dn. 08.11.1972 korekta z dn. 18.11.2009
24.	Opole Lub.	Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP w zespole popijarskim,	ul. Popijarska 2	A/152 z dn. 16.01.1967
25.	Opole Lub.	Klasztor (ob. plebania) w zespole popijarskim	ul. Popijarska 2	A/152 z dn. 16.01.1967
26.	Opole Lub.	Drzewostan w granicach cmentarza kościelnego.	ul. Popijarska 2	A/152 z dn. 16.01.1967
27.	Opole Lub.	Szkoła w zespole popijarskim, (dom paraf.)	ul. Popijarska 6	A/152 z dn. 16.01.1967

28.	Opole Lub.	Dzwonnica - brama w zespole popijarskim,	ul. Popijarska 2	A/152 z dn. 16.01.1967
29.	Opole Lub.	Dzwonnica w zespole popijarskim,	ul. Popijarska 2	A/152 z dn. 16.01.1967
30.	Opole Lub.	Mur z zamurowaną bramką w zespole popijarskim,	ul. Popijarska 2	A/152 z dn. 16.01.1967
31.	Opole Lub.	Cmentarz kościelny w zespole popijarskim	ul. Popijarska 2	
32.	Opole Lub.	Dom poklasztorny	ul. Nowy Rynek 2	A/152 z dn. 16.01.1967
33.	Opole Lub.	Dom poklasztorny	ul. Kościuszki 4/Syndykacka	A/152 z dn. 16.01.1967
34.	Opole Lub.	Budynek popijarski	ul. Kościuszki 6	A/152 z dn. 16.01.1967
35.	Opole Lub.	Pałac w zespole pał.-parkowym,	ul. Szpitalna 9	A/448 24.05 1956, 14.11.1970 uchylenie części 19.12.1995, skreślenie 24.11.2010
36.	Opole Lub.	Oficyna w zespole pał.-parkowym,	ul. Szpitalna 9	A/448 24.05 1956, 14.11.1970 uchylenie części 19.12.1995, skreślenie 24.11.2010
37.	Opole Lub.	Budynek adm. (drewniany) w zesp. pał.-parkowym	ul. Szpitalna 5b	A/448 24.05 1956, 14.11.1970 uchylenie części 19.12.1995, skreślenie 24.11.2010
38.	Opole Lub.	Budynek podworski (mur.) w zesp. pał.-parkowym	ul. Szpitalna 5	A/448 24.05 1956, 14.11.1970 uchylenie części 19.12.1995, skreślenie 24.11.2010
39.	Opole Lub.	Teren d. dziedzina i części ogrodu w zespole pał.-parkowym,	ul. Szpitalna 9	A/448 24.05 1956, 14.11.1970 uchylenie części 19.12.1995, skreślenie 24.11.2010
40.	Opole Lub.	Spichlerz (ob. kino) w zespole pał.-parkowym	ul. Lubelska 30	A/448 24.05 1956, 14.11.1970 uchylenie części 19.12.1995, skreślenie 24.11.2010
41.	Opole Lub.	Dworzec kolejowy w zespole Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej	ul. Kolejowa	A/10 z dn. 28.12.2001, skreślenie części 3.08.2018
42.	Karczmisska - Rozalin – Opole Lub. - Poniatowa	Torowisko z torami i rozjazdami w zespole NKD (szczegółowa lokalizacja na kartach adresowych)		A/10 z dn. 28.12.2001, skreślenie części 3.08.2018
43.		Mosty nad rzekami: Leonką Chodelką i dopływem Chodelki, w zespole NKD		A/10 z dn. 28.12.2001, skreślenie części 3.08.2018
44.		Wiadukt ul. Rybacką w zespole NKD		A/10 z dn. 28.12.2001, skreślenie części 3.08.2018
45.	Rozalin	Budynek stacji w zespole NKD		A/10 z dn. 28.12.2001, skreślenie części 3.08.2018
46.	Opole Lub., Kazimierzów (2), Rozalin	4 semafony w zespole NKD (lokalizacja szczegółowa na kartach adresowych)		A/10 z dn. 28.12.2001, skreślenie części 3.08.2018
47.	Opole Lub. -	Pałac w zespole	ul. Parkowa 17	A/447 z dn. 18.08.1956,

	Niezdów	pałacowo – parkowym, z wystrojem architekt.- rzeźbiarskim		21.07.1956,22.071,17.04.1970 skreślenie części 18.03.2013
48.	Opole Lub. - Niezdów	Oficyna I w zespole pałacowo – parkowym,	ul. Parkowa 7	A/447 z dn. 18.08.1956, 21.07.1956,22.071,17.04.1970 skreślenie części 18.03.2013
49.	Opole Lub. - Niezdów	Oficyna II w zespole pałacowo – parkowym,	ul. Parkowa 7A	A/447 z dn. 18.08.1956, 21.07.1956,22.071,17.04.1970 skreślenie części 18.03.2013
50.	Opole Lub. – Niezdów	Park z alejami, sadzawkami budowlami, drzewami, w zespole pał. – parkowym,	ul. Parkowa 7	A/447 z dn. 18.08.1956, 21.07.1956,22.071,17.04.1970 skreślenie części 18.03.2013
51.	Opole Lub. – Niezdów	Założenia dziedzińca z podjazdem w zespole pał. – parkowym,	ul. Parkowa 17	A/447 z dn. 18.08.1956, 21.07.1956,22.071,17.04.1970 skreślenie części 18.03.2013
52.	Góry Opolskie	Cmentarz z I wojny światowej (nieczynny)		
53.	Kluczkowice	Pałac z wystrojem i wyposażeniem salonu w zesp. pałacowo - parkowym		A/693 z dn. 06.06.1975
54.	Kluczkowice	d. szkoła w zesp. pałacowo - parkowym		A/693 z dn. 06.06.1975
55.	Kluczkowice	Stajnia w zesp. pałacowo - parkowym		A/693 z dn. 06.06.1975
56.	Kluczkowice	Park z drzewostanem w zesp. pałacowo - parkowym		A/693 z dn. 06.06.1975
57.	Kluczkowice	Mogiła powstańcza 1863 r.		
58.	Skoków	Kapliczka przydrożna		
59.	Wola Rudzka	Młyn wodny		A/1120 z dn. 24.12.1998
60.	Wrzelowiec	Kościół pw. Św. Trójcy w zespole kościelnym	Ul. Kościelna 4	A/558 z dn. 21.05.1957, 31.12.1979, 31.08.1989
61.	Wrzelowiec	Plebania (stara) w zespole kościelnym	Ul. Kościelna 4	A/558 z dn. 21.05.1957, 31.12.1979, 31.08.1989 (x 2)
62.	Wrzelowiec	Organistówka w zespole kościelnym	Ul. Kościelna 4	A/558 z dn. 21.05.1957, 31.12.1979, 31.08.1989 (x 2)
63.	Wrzelowiec	Dzwonnica w zespole kościelnym	Ul. Kościelna 4	A/558 z dn. 21.05.1957, 31.12.1979, 31.08.1989 (x 2)
64.	Wrzelowiec	Cmentarz zespole kościelnym	Ul. Kościelna 4	A/558 z dn. 21.05.1957, 31.12.1979, 31.08.1989 (x 2)
65.	Wrzelowiec	Ogrodzenie z bramkami w zespole kościelnym	Ul. Kościelna 4	A/558 z dn. 21.05.1957, 31.12.1979, 31.08.1989 (x 2)
66.	Wrzelowiec	Drzewostan w zespole kościelnym	Ul. Kościelna 4	A/558 z dn. 21.05.1957, 31.12.1979, 31.08.1989 (x 2)
67.	Wrzelowiec	Kostnica w zesp. kościół paraf. pw. św. Trójcy	Ul. Kościelna 4	31.12.1979, 31.08.1989
68.	Wrzelowiec	Kapliczka z rzeźbą św. Jan Nepomucen		

69.	Wrzelowiec	Cmentarz parafialny		
70.	Wrzelowiec	Kaplica Kleniewskich na cmentarzu parafialnym		
71.	Wrzelowiec	Budynek tzw. Ochronki, ob. dom mieszkalny	ul. Kościelna 14	
72.	Kluczkowice (Osiedle)	Relikty zamczyska	AZP 81-75, stan. 3	C/165
73.	Komaszyce Stare	Kopiec ziemny, X w. Wczesne średniowiecze	AZP 80-76 stan. 14	C/12
74.	Puszno Skokowskie	Kopiec ziemny, X w. Wczesne średniowiecze	AZP 80-76, stan. 14	C/13
75.	Skoków	Cmentarzysko kurhanowe VIII-X w. ?, 7 kopców, Wczesne średniowiecze	AZP 81-76, stan. 32	
76.	Stanowiska archeologiczne	wg wykazu LWKZ, szczegóły poniżej.		C/18

1. AZP: 81-75/ 1-1 Wrzelowiec
2. AZP: 81-75/ 1-2 Kluczkowice
3. AZP: 81-75/ 2-4 Kluczkowice
4. AZP: 81-75/ 1-5 Świdry
5. AZP: 81-75/ 2-6 Świdry
6. AZP: 81-75/ 3-7 Świdry
7. AZP: 81-75/ 1-8 Widły
8. AZP: 81-75/ 3-9 Kluczkowice
9. AZP: 81-76/ 1/1 Wandalin
10. AZP: 81-76/ 2/2 Wandalin
11. AZP: 81-76/ 3/7 Wandalin
12. AZP: 81-76/ 2/8 Puszno Skokowskie
13. AZP: 81-76/ 3/9 Puszno Skokowskie
14. AZP: 81-76/ 4/14 Puszno Skokowskie
15. AZP: 81-76/ 1/3 Stanisławów
16. AZP: 81-76/ 2/4 Stanisławów
17. AZP: 81-76/ 3/5 Stanisławów
18. AZP: 81-76/ 4/6 Stanisławów
19. AZP: 81-76/ 1/11 Ludwików
20. AZP: 81-76/ 2/10 Ludwików

21. AZP: 81-76/ 1/12 Dąbrowa
22. AZP: 80-75/ 1/10 Ożarów II
23. AZP: 80-75/ 2/11 Ożarów II
24. AZP: 80-75/ 3/17 Ożarów II
25. AZP: 80-75/ 1/12 Elżbieta
26. AZP: 80-75/ 2/14 Elżbieta
27. AZP: 80-75/ 3/15 Elżbieta
28. AZP: 80-75/ 4/19 Elżbieta
29. AZP: 80-75/ 1/2 Wrzelowiec
30. AZP: 80-75/ 2/3 Wrzelowiec
31. AZP: 80-75/ 3/4 Wrzelowiec
32. AZP: 80-75/ 4/5 Wrzelowiec
33. AZP: 80-75/ 1/1 Las Lipniak
34. AZP: 79-77/ 1/54 Sewerynowka
35. AZP: 79-77/ 2/55 Sewerynowka
36. AZP: 79-77/ 3/56 Sewerynowka
37. AZP: 79-77/ 4/57 Sewerynowka
38. AZP: 79-75/ 1/1 Niezdów
39. AZP: 79-75/ 2/2 Niezdów
40. AZP: 79-75/ 3/3 Niezdów
41. AZP: 79-75/ 4/4 Niezdów
42. AZP: 79-75/ 5/5 Niezdów
43. AZP: 79-75/ 6/6 Niezdów
44. AZP: 79-75/ 7/7 Niezdów
45. AZP: 79-75/ 8/8 Niezdów
46. AZP: 79-75/ 9/9 Niezdów
47. AZP: 79-75/ 10/10 Niezdów
48. AZP: 79-75/ 11/11 Niezdów
49. AZP: 79-75/ 12/12 Niezdów
50. AZP: 79-75/ 13/13 Niezdów
51. AZP: 79-75/ 14/14 Niezdów
52. AZP: 79-75/ 15/15 Niezdów
53. AZP: 79-75/ 1/23 Zagrody
54. AZP: 79-75/ 2/24 Zagrody

55. AZP: 79-75/ 3/25 Zagrody
56. AZP: 79-75/ 4/26 Zagrody
57. AZP: 79-75/ 5/27 Zagrody
58. AZP: 79-75/ 6/28 Zagrody
59. AZP: 79-75/ 7/29 Zagrody
60. AZP: 79-75/ 8/30 Zagrody
61. AZP: 79-75/ 9/31 Zagrody
62. AZP: 79-75/ 10/32 Zagrody
63. AZP: 79-75/ 11/33 Zagrody
64. AZP: 79-75/ 12/34 Zagrody
65. AZP: 79-75/ 13/41 Zagrody
66. AZP: 79-75/ 14/42 Zagrody
67. AZP: 79-75/ 16/46 Zagrody
68. AZP: 79-75/ 17/47 Zagrody
69. AZP: 79-75/ 1/35 Jankowa Grobla
70. AZP: 79-75/ 2/36 Jankowa Grobla
71. AZP: 79-75/ 3/37 Jankowa Grobla
72. AZP: 79-75/ 4/38 Jankowa Grobla
73. AZP: 79-75/ 5/39 Jankowa Grobla
74. AZP: 79-75/ 6/40 Jankowa Grobla
75. AZP: 79-75/ 7/43 Jankowa Grobla
76. AZP: 79-75/ 8/44 Jankowa Grobla
77. AZP: 79-75/ 9/45 Jankowa Grobla
78. AZP: 79-75/ 10/52 Jankowa Grobla
79. AZP: 79-75/ 11/53 Jankowa Grobla
80. AZP: 79-75/ 12/54 Jankowa Grobla
81. AZP: 79-75/ 1/55 Jankowa Pomorze
82. AZP: 79-75/ 2/56 Jankowa Pomorze
83. AZP: 79-75/ 3/57 Jankowa Pomorze
84. AZP: 80-76/ 2/1 Zosin
85. AZP: 80-76/ 3/2 Zosin
86. AZP: 80-76/ 1/3 Janiszkowice
87. AZP: 80-76/ 1/4 Baba
88. AZP: 80-76/ 2/5 Baba

89. AZP: 80-76/ 1/6 Emilcin
90. AZP: 80-76/ 2/7 Emilcin
91. AZP: 80-76/ 3/8 Emilcin
92. AZP: 80-76/ 4/9 Emilcin
93. AZP: 80-76/ 5/10 Emilcin
94. AZP: 80-76/ 6/11 Emilcin
95. AZP: 80-76/ 7/39 Emilcin
96. AZP: 80-76/ 1/12 Wólka Komaszycka
97. AZP: 80-76/ 3/13 Komaszyce Stare
98. AZP: 80-76/ 4/14 Komaszyce Stare/Komaszyce Nowe
99. AZP: 80-76/ 2/15 Komaszyce Stare
100. AZP: 80-76/ 5/16 Komaszyce Stare
101. AZP: 80-76/ 1/17 Komaszyce Stare
102. AZP: 80-76/ 6/18 Komaszyce Stare
103. AZP: 80-76/ 1/19 Skoków
104. AZP: 80-76/ 2/20 Skoków
105. AZP: 80-76/ 3/21 Skoków
106. AZP: 80-76/ 4/22 Skoków
107. AZP: 80-76/ 5/23 Skoków
108. AZP: 80-76/ 1/24 Kol. Skoków
109. AZP: 80-76/ 2/25 Kol. Skoków
110. AZP: 80-76/ 1/26 Komaszyce Nowe
111. AZP: 80-76/ 2/27 Komaszyce Nowe
112. AZP: 80-76/ 3/28 Komaszyce Nowe
113. AZP: 80-76/ 4/29 Komaszyce Nowe
114. AZP: 80-76/ 1/30 Górna Owczarnia
115. AZP: 80-76/ 2/31 Górna Owczarnia
116. AZP: 80-76/ 1/1 Zajączków
117. AZP: 80-76/ 2/2 Zajączków
118. AZP: 80-76/ 3/3 Zajączków
119. AZP: 80-76/ 1/4 Zosin
120. AZP: 80-76/ 1/5 Ruda Maciejowska
121. AZP: 80-76/ 2/6 Ruda Maciejowska
122. AZP: 80-76/ 3/7 Ruda Maciejowska

- 123.AZP: 80-76/ 1/11 Zapadły Staw
- 124.AZP: 80-76/ 1/12 Darowne
- 125.AZP: 80-76/ 1/14 Dębiny
- 126.AZP: 80-76/ 2/15 Dębiny
- 127.AZP: 80-76/ 3/16 Dębiny
- 128.AZP: 80-76/ 4/17 Dębiny
- 129.AZP: 80-76/ 17/18 Zagrody
- 130.AZP: 80-76/ 1/19 Leszczyniec
- 131.AZP: 80-76/ 2/20 Leszczyniec
- 132.AZP: 80-76/ 1/21 Stacja Rozalin
- 133.AZP: 80-76/ 1/22 Kazimierzów
- 134.AZP: 80-76/ 2/23 Kazimierzów
- 135.AZP: 80-76/ 3/24 Kazimierzów
- 136.AZP: 80-76/ 1/25 Lipniak
- 137.AZP: 80-77/ 2/120 Wólka Komaszycka
- 138.AZP: 80-77/ 3/121 Wólka Komaszycka
- 139.AZP: 80-77/ 4/122 Wólka Komaszycka
- 140.AZP: 80-77/ 5/123 Wólka Komaszycka
- 141.AZP: 80-77/ 6/124 Wólka Komaszycka
- 142.AZP: 80-77/ 7/125 Wólka Komaszycka
- 143.AZP: 80-77/ 8/126 Wólka Komaszycka
- 144.AZP: 80-77/ 9/127 Wólka Komaszycka
- 145.AZP: 80-77/ 10/128 Wólka Komaszycka
- 146.AZP: 80-77/ 11/129 Wólka Komaszycka
- 147.AZP: 80-77/ 12/130 Wólka Komaszycka
- 148.AZP: 80-77/ 13/131 Wólka Komaszycka
- 149.AZP: 80-77/ 8/141 Komaszyce Stare
- 150.AZP: 80-77/ 8/142 Komaszyce Stare
- 151.AZP: 80-77/ 9/143 Komaszyce Stare
- 152.AZP: 80-77/ 10/144 Komaszyce Stare
- 153.AZP: 80-77/ 11/145 Komaszyce Stare
- 154.AZP: 80-77/ 12/146 Komaszyce Stare
- 155.AZP: 80-77/ 13/147 Komaszyce Stare
- 156.AZP: 80-77/ 14/148 Komaszyce Stare

- 157.AZP: 80-77/ 15/149 Komarzyce Stare
 158.AZP: 80-77/ 16/150 Komarzyce Stare
 159.AZP: 80-77/ 17/151 Komarzyce Stare
 160.AZP: 80-77/ 4/152 Ruda Godowska
 161.AZP: 80-77/ 5/153 Ruda Godowska
 162.AZP: 80-77/ 6/154 Ruda Godowska
 163.AZP: 80-77/ 7/155 Ruda Godowska
 164.AZP: 80-77/ 8/156 Ruda Godowska
 165.AZP: 80-77/ 9/157 Ruda Godowska
 166.AZP: 80-77/ 10/158 Ruda Godowska
 167.AZP: 80-77/ 11/159 Ruda Godowska
 168.AZP: 80-77/ 12/160 Ruda Godowska
 169.AZP: 80-77/ 13/161 Ruda Godowska
 170.AZP: 80-77/ 14/162 Ruda Godowska
 171.AZP: 80-77/ 15/163 Ruda Godowska
 172.AZP: 80-77/ 16/164 Ruda Godowska
 173.AZP: 80-77/ 17/165 Ruda Godowska
 174.AZP: 80-77/ 18/166 Ruda Godowska
 175.AZP: 80-77/ 19/167 Ruda Godowska
 176.AZP: 80-77/ 20/168 Ruda Godowska
 177.AZP: 80-77/ 21/169 Ruda Godowska
 178.AZP: 79-76/ 1/26 Ruda Opolska
 179.AZP: 80-76/ 3/34 Górna Owczarnia
 180.AZP: 80-76/ 4/34 Górna Owczarnia
 181.AZP: 80-76/ 4/27 Kazimierzów
 182.AZP: 80-76/ 3/35 Baba
 183.AZP: 80-76/ 1/36 Piszczyk
 184.AZP: 80-76/ 2/37 Piszczyk
 185.AZP: 80-76/ 6/32 Skoków
 186.AZP: 80-76/ 7/38 Skoków

Obiekty ruchome wpisane do rejestru zabytków, które stanowią wyposażenie kościołów.

Lp.	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Nr rej. zab.
-----	-------------	------------------------	--------------

1.	Opole Lub.	Kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP	B/342
2.	Wrzelowiec	Kościół paraf. pw. św. Trójcy	B/462
3.	Wrzelowiec	Kaplica na cmentarzu parafialnym	B/463

5.8 Zabytki o największym znaczeniu dla Gminy.

Niewątpliwie największe znaczenie pośród zabytkowych obiektów znajdujących się na terenie gminy Opole Lubelskie posiadają barokowy kościół popijarski (ob. parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Opolu Lubelskim) oraz pałac w Niezdowie (ob. w granicach administracyjnych Opola Lubelskiego). Podniesione to zostało w opracowaniach dotyczących województwa oraz literaturze naukowej. Walory artystyczne świątyni stawiają ją w rzędzie najlepszych przykładów architektury sakralnej Lubelszczyzny tego okresu. Kościół wyróżnia się nie tylko bryłą ale także wyposażeniem, będącym dziełem wybitnych barokowych malarzy (np. Dembickiego, Meyera) bądź rzeźbiarzy (autor nagrobka Tarłów bądź ołtarzy i ambony).

Zespół pałacowo – parkowy w Niezdowie (ob. w granicach administracyjnych Opola Lubelskiego) jest dziełem jednego z najciekawszych barokowych architektów działających na terenie ówczesnej Rzeczypospolitej – Dominika Merliniego. Niezdowska rezydencja Merliniego, zaprojektowana dla Lubomirskich, jest dziełem wybitnym, pomimo pewnych przekształceń wynikających z przebudów związanych z pożarem w 1889 r., kiedy to bezpowrotnie został zniszczony zwierciadlany strop Sali balowej oraz polichromie sal bocznych m.in. słynny Pokój pod Ptakami. Pałac został wyjątkowo trafnie wzbogacony o dwie XIX-wieczne oficyny oraz park krajobrazowy, przekomponowany w 1905 r. przez Waleriana Kronenberga.

Kolejny zespół pałacowy parkowy położony bezpośrednio w samym Opolu przy ul. Lipowej jest również dziełem Merliniego i jakkolwiek powstał na bazie wcześniejszego dworu Tarłów, z czasem wielokrotnie przebudowywanego, to nadal zachował elementy charakterystyczne dla twórczości tego architekta.

Zarówno w literaturze naukowej jak i w opracowaniach planistycznych niejednokrotnie jest przywoływany układ urbanistyczny Opola Lubelskiego, jako jeden z ciekawszych przykładów średniowieczno-renesansowego rozplanowania miasta. Wyróżnikiem na tle innych układów urbanistycznych jest jego czytelny układ z dwoma rynkami i dobrze zachowanymi blokami przyrynkowymi.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY.

ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Urbanistyka i ruralistyka

Stan zachowania układu urbanistycznego Opola Lub., po korekcie z 2009 r., w wyniku której ograniczono chroniony układ do najstarszej i najbardziej wartościowej części miasta (bez XIX-wiecznych elementów), nie budzi zastrzeżeń. Nadal czytelne jest sprzężenie dwóch Rynków, z których Nowy, czworokątny, został zabudowany z pozostawieniem szerokiej arterii. Stary Rynek zachował swój wydłużony kształt i – zielone obecnie – wewnątrz otoczone zwartą zabudową, ale jest on położony pod kątem prostym do Rynku Nowego, na uboczu obecnej głównej osi przelotowej przez miasto. Ponadto zachował się przebieg średniowiecznych traktów handlowych oraz rozplanowanie bloków przyrynkowych i działek pod zabudowę. W ramach Programu *Opole Lubelskie do dotknięcia, do zasmakowania*, prowadzona jest rewitalizacja historycznego centrum Opola Lubelskiego, której koszt na obecnym etapie wyniósł - **3.853.999,00 zł**. Zgodnie z zawartymi umowami na ulicy Ogrodowej i placu Małego Targu wymieniono nawierzchnię, małą architekturę i zieleni. W ramach tego samego projektu prowadzone są prace mające na celu odpowiednie zagospodarowanie terenu przy ul. Stary Rynek, ul. Kościelnej, ul. Piekarskiej, ul. M. Getta wraz z poprawą funkcjonowania skweru miejskiego, których koszt wyniesie - **7.569.118,32 zł**. Wspomniane prace mają być kontynuowane w 2022 r., dlatego też w chronionym obecnie układzie nie odnotowuje się elementów, które w rażący sposób zakłócałyby historyczną czystość.

Układ urbanistyczny we Wrzelowcu nie posiada tak dużej wartości zabytkowej jak opolski, z uwagi na historyczny kontekst, gdyż była to nietrafiona lokacja, która nigdy w pełni nie rozwinęła się. Z historycznego układu urbanistycznego zachował się jedynie czworoboczny rynek o czytelnych pierzejach, ze stosunkowo słabo wykształconymi kwartałami przyrynkowymi. Z naroży Rynku wyprowadzone są uliczki (bez nazwy) o tzw. układzie wirowym, które były charakterystyczne już dla nowożytnych metod planistycznych. Trwająca do 2013 r. rewitalizacja Rynku, w znaczącym stopniu uporządkowała jego charakter, dzięki czemu jego stan należy określić jako dobry.

Na terenie gminy występuje jeden typu układów ruralistycznych – jednodrożnicowy, typowy dla Lubelszczyzny, w naszym przypadku pozbawiony wyróżniających się elementów.

Architektura sakralna

W 2019 r. zakończono trwające ponad 10 lat i zakrojone na szeroką skalę prace konserwatorskie barokowego zespołu popijarskiego pw. Wniebowzięcia NMP, w wyniku których przywrócono świetność świątyni, jednej z najcenniejszych na terenie Lubelszczyzny. Należy przy tym podkreślić, że większość kosztów uzyskano dzięki Unijnemu wsparciu,

natomiast pozostałe poniosła parafia ze środków własnych, z pewnym wsparciem władz miejskich.

Klasykistyczny kościół pw. św. Trójcy we Wrzelowcu po zakończeniu prac remontowych, jest w dobrym stanie, podobnie jak towarzyszące mu budynki: stara plebania, d. organistówka oraz ogrodzenie.

Architektura rezydencjonalna

Zespół pałacowo – parkowy w Niezdowie (ob. w granicach administracyjnych Opola Lubelskiego) obecnie należy do osoby prywatnej (pałac i część parku), sióstr zakonnych (oficyny i d. ogród) oraz Gminy Opole Lub. (większa część parku). Stan zachowania pałacu nie uległ zmianie na przestrzeni ostatnich kilku lat i nadal wymaga prac rewaloryzacyjnych na szeroką skalę. Oficyny pałacowe po remontach przeprowadzonych w ostatnich latach znajdują się w dobrym stanie, nie budzącym zastrzeżeń z konserwatorskiego punktu widzenia. Park – patrz niżej ppkt Parki i ogrody.

Zespół pałacowo – parkowy w Opolu Lubelskim przy ul. Lipowej/Szpitalnej jest podzielony pomiędzy licznych właścicieli i użytkowników; Skarb Państwa, Samorząd i osoby prywatne. Z nich szkoła użytkuje pałac i część parku, szpital – oficynę i pozostałą część parku, spichlerz – Samorząd, natomiast dwa budynki administracyjne z poł. XIX w. należą do osób prywatnych. Pałac znajduje się w stosunkowo niezłym stanie jednak oficyna, winna być w najbliższym czasie poddana pracom remontowo - konserwatorskim. Zgodnie z zapisami w Lokalnym Programie Rewitalizacji Gminy Opole Lubelskie, od 2011 r. była prowadzona przebudowa i rozbudowa d. spichlerza (kina) przy ul. Lubelskiej, po zakończeniu której budynek prezentuje się okazale. Dwa budynki administracyjne na terenie d. zespołu znajdują się w dobrym stanie technicznym, z bieżącym utrzymaniem.

W zespole pałacowo – parkowym w Kluczkowicach - pałac i d. szkoła, po renowacjach przeprowadzonych kilka lat temu znajdują się w dobrym stanie technicznym, natomiast d. stajnia wymaga prac remontowo-budowlanych.

Budynki użyteczności publicznej

Budynki popijarskie zachowane są w zróżnicowanym stanie technicznym. Dobrze zachowany jest d. pawilon wschodni (ul. Kościuszki 6), w którym, po remoncie z 2003 r., dokonano drastycznych zmian w zakresie detalu architektonicznego elewacji, usuwając pierwotny i wprowadzając nowy, całkowicie odbiegający formą od historycznego. Tzw. środkowy korpus znajdujący się przy ul. Kościuszki 4 jest w złym stanie technicznym i wymaga remontu, w związku z powyższym opracowano w 2015 r. projekt hydroizolacji. Trzeci zachowany element d. budynków popijarskich, czyli gimnazjum (a wcześniej szpital), ob. bank

PKO (ul. Nowy Rynek 2) zatracił część swych walorów historycznych po przebudowie w l. 80 XX w. Kolejny remont przeprowadzony w ostatnich latach pozwolił na doprowadzenie budynku do dobrego stanu.

Pochodzący z przełomu XVIII/XIX stulecia ratusz opolski (Nowy Rynek 6) nadal wymaga przeprowadzenia kompleksowego remontu poprzedzonego gruntownym rozpoznaniem historyczno – konserwatorskim, które pozwoli na odtworzenie jego pierwotnego wyglądu.

D. szkoła ziemianek we Wrzelowcu tzw. „Murowanka” nadal znajduje się w złym stanie technicznym, gdyż materiały z jakich została wybudowana wykazują duży stopień zużycia. Obecni użytkownicy w niewielkim stopniu są zaangażowani w bieżące remonty z uwagi na ich status własnościowy (budynek jest własnością komunalną).

Pośród dawnych zajazdów znajdujących się na terenie Opolu Lubelskiego jedynie obiekt usytuowany przy ul. Stary Rynek 44 nie budzi zastrzeżeń, gdyż w 2020 r. został gruntownie odremontowany za kwotę **211.895,00 zł**. W jego wnętrzach utworzono Centrum Usług Społecznych. W pozostałych budynkach przy ul. Nowy Rynek 8 i Lubelskiej 2, stan nie zmienił się i nadal ulegają stopniowej degradacji. We wspomnianych obiektach niezbędne jest rozpoczęcie prac remontowych, co zapewne będzie miało miejsce w nadchodzącym roku.

Budynki przemysłowe

Po likwidacji cukrowni w 2006 r., obiekty wchodzące w jej skład dłuższy czas były nieużytkowane. Dopiero w l. 2016-17 przeprowadzono gruntowny remont budynku administracyjnego oraz zarządu, w których umieszczono restaurację. Natomiast w budynkach produkcyjnych prowadzone są prace remontowe, ich przyszła funkcja obecnie jest nieustalona.

Dworzec kolei wąskotorowej przy ul. Kolejowej zmienił swą funkcję i obecnie jest wykorzystywany na cele mieszkaniowe. Po remoncie w 2016 r. jego stan techniczny jest bardzo dobry. W znacznie gorszym stanie są pozostałe elementy infrastruktury Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej, które wymagają prac zabezpieczających.

Zachowany w Woli Rudzkiej młyn wodny od wielu lat jest nieużytkowany, jego stan techniczny systematycznie się pogarsza, właściciele nie zabezpieczają budynku nawet w najprostszy sposób przez zabicie okien deskami, by nie dopuścić do aktów wandalizmu bądź zawilgocenia wnętrza. Bezwzględnie należy przeprowadzić kompleksowy remont obiektu.

Budynek Syndykatu Rolnego w Opolu Lubelskim (ul. Popijarska 3), objęty jedynie ochroną wynikającą z usytuowania we wpisanym do rejestru zabytków układzie urbanistycznym, ogólnie zachowany jest w dobrym stanie, wymaga jednak położenia nowych tynków.

Zespół budynków gorzelni w Kluczkowicach Osiedle, jak wcześniej wspomniano, zatracił walory zabytkowe po gruntownych przebudowach.

Cmentarze i miejsca pamięci

Cmentarz rzymskokatolicki w Opolu Lub. jest zachowany w dobrym stanie, alejki i ich nawierzchnia są uporządkowane, podobnie jak ogrodzenie i zieleń.

Pewne zastrzeżenia należy wnieść do stanu zachowania cmentarza rzymskokatolickiego we Wrzelowcu. Skarpa przed wejściem na cmentarz jest zasypana śmieciami, ceglane filary bramy oraz mur mają liczne ubytki materiału, nawierzchnia alejek nadal pozostaje nieutwardzona. Cmentarz wymaga gruntownego uporządkowania i zabezpieczenia ceglanego muru.

Cmentarz prawosławny (z kwaterą wojenną z I wojny światowej) przy ul. Lubelskiej został w 2013 r. uporządkowany i ogrodzony. Zachowane nagrobki zostały oczyszczone i zabezpieczone. Ponadto postawiono pomnik upamiętniający poległych w l. 1914-15 żołnierzy pochodzących z armii austro-węgierskiej oraz rosyjskiej. Obecny stan nie budzi zastrzeżeń.

Kirkut w Opolu przy ul. Józefowskiej, gdzie szcążkowo zachowała się jedna macewa, jest ogrodzony metalową siatką, jednak jego dostępność dla osób postronnych jest znaczna, stąd duże zaśmiecenie wnętrza.

Cmentarz z I wojny światowej w Górach Opolskich (nieczynny) jest nieoznakowany w terenie.

Mogiła powstańcza z 1863 r. w lesie Kluczkowickim jest nieoznakowana w terenie oraz zaniedbana, otoczona krzakami i wysokimi drzewami.

Pomniki i miejsca pamięci na terenie Gminy (pomnik-głaz przy ul. Puławskiej, płyta w Niezdowie i pomnik Kościuszki w Opolu Lub.) zachowane są w dobrym stanie.

Kapliczki i figury przydrożne

Pośród kapliczek i figur przydrożnych znajdujących się na terenie Gminy Opole jedynie przy obelisku w Opolu Lub. przy ul. Partyzanckiej, figura Matki Boskiej Królowej Polski w Opolu przy ul. Kolejowej i rzeźba św. Jana Nepomucena we Wrzelowcu nie budzą zastrzeżeń. Figury przedstawiające: św. Jana Nepomucena przy ul. Szpitalnej, Matki Boskiej NP na terenie stawów przypałacowych oraz Matki Boskiej NP w Woli Rudzkiej są tylko pomalowane, natomiast nie poddane właściwym zabiegom konserwatorskim.

Parki i ogrody

Na terenie parku niezdzowskiego (ob. w granicach administracyjnych Opola Lubelskiego) od 2011 r. trwały prace rewaloryzacyjne całego założenia parkowego, których I

etap został zakończony w 2013 r. Obecnie zieleń parkowa jest uporządkowana, stale pielęgnowana, czytelnie i właściwie są poprowadzone alejki.

Park w Opolu Lubelskim jest zachowany w szczątkowym stanie, co stanowi pochodną stacjonowania tu wojsk rosyjskich od poł. XIX w. Częściowo odtworzono układ wodny (dwa stawy) tak charakterystyczny dla opolskiego założenia, podobnie jak i ogrody. Drzewa pochodzą z nasadzeń z 2 poł. XX w., mają ahistoryczną kompozycję i jedynie szpaler topolowy wzdłuż wschodniej granicy założenia nawiązuje układem do wcześniejszych rozwiązań.

Park krajobrazowy w Kluczkowicach jest dobrze zachowany i pod bieżącym nadzorem miejscowych nauczycieli i uczniów z zespołu szkół rolniczych.

Archeologia

Sieć osadnicza na obszarze Opola Lub. jest stosunkowo rozproszona. Obserwuje się skupienie stanowisk w obrębie doliny rzeczki Leonka, zwłaszcza na jej prawym brzegu. Dominującym materiałem zabytkowym jest tam materiał z okresu wczesnego średniowiecza (VII - 2 poł. XIII w.) oraz wczesnej epoki brązu (III/II tys. p.n.e.). Na pofałdowanej równinie w południowej strefie miasta nie zarejestrowano żadnych śladów osadnictwa. W nawiązaniu do przedstawionego powyżej stanu archeologicznych badań powierzchniowych okolic Opola należy postulować o pilną weryfikację wyników badań AZP obszarów 79-75, 79-76, 80-75 i 80-76. Dokumentacje wymienionych obszarów zawierają poważne braki w kwerendzie źródłowej, a materiał kartograficzny w nich zawarty nie odpowiada aktualnym standardom dokumentacji AZP. Konieczna wydaje się ponowna prospekcja powierzchniowa omawianego obszaru.

Zdecydowana większość stanowisk pradziejowych, wśród ok. 160 odkrytych na terenie gminy Opole Lubelskie to niewielkie pojedyncze nieruchome zabytki archeologiczne. Zarejestrowano na nich śladowe ilości zabytków i mają one prawdopodobnie małą wartość konserwatorską. Natomiast dużą wartość regionalną posiadają: cmentarzisko kurhanowe w Skokowie oraz pojedyncze kurhany w Pusznie Skokowskim, Komaszycach Nowych oraz mniejsze w Górnej Owczarni i Babie. Oceniając stan zachowania zabytków archeologicznych warto wspomnieć o zagrożeniu dla cmentarzyska kurhanowego w Skokowie, które ulega destrukcji w trakcie eksploatacji leśnej drogi.

Ponadto dużą wartość poznawczą posiadają: wczesno-średniowieczna osada w Stanisławowie, wielokulturowa osada w Niezdowie (materiały neolityczne, z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza), stanowiska w Zagrodach oraz Babie, gdzie wystąpiły zabytki mezolityczne, kultury pucharów lejkowatych, łużyckiej, przeworskiej i wczesnośredniowieczne.

Zabytki archeologiczne są szczególnie narażone na zniszczenia i uszkodzenia, co może być wywołane zarówno działaniami człowieka jak i natury, np. erozją. Tu należy wskazać:

- działania inwestycyjne, związane z budową obiektów kubaturowych, budową i rozbudów współczesnej infrastruktury,
- erozja i niszczenie stanowisk przez głęboką orkę na terenach rolniczych,
- amatorskie poszukiwania zabytków archeologicznych (w tym przy pomocy wykrywacza metali) i rozkopywanie stanowisk.

Z powyższym wiąże się zapis w Ustawie o Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami, który reguluje te kwestie. Zgodnie z art. 33 ust. 1. ustawy *„Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”*. W przypadku osoby, która odkryła bądź przypadkowo znalazła zabytek archeologiczny i jeżeli dopełniła obowiązków określonych odpowiednio w art. 32 ust. 1 lub w art. 33 ust. 1. Z tego przepisu wyłączono osoby (specjalistów), które zajmujące się zawodowo badaniami archeologicznymi lub osoby działające w grupach lub organizacjach prowadzących poszukiwania na podstawie odrębnych pozwoleń LWKZ. Warunki i tryb przyznawania nagród określa (rodzaje nagród, źródła ich finansowania i wysokość nagród pieniężnych) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71 poz. 650).

W przypadku podjęcia informacji o łamaniu przepisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami w zakresie ochrony zabytków archeologicznych (np. ich odkryciu i niezgłoszeniu służbom konserwatorskim tego faktu, nielegalnych poszukiwaniach za pomocą detektora metali) Na Gminie ciąży obowiązek powiadomienia o tym fakcie służby konserwatorskie. Władze Gminy powinny również informować urząd konserwatorski o zagrożeniach zabytków archeologicznych wynikających z przyczyn niezależnych od działalności człowieka.

Analizując szanse i zagrożenia stanu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy należy wskazać kilka elementów, które już teraz lub w nieodległej przyszłości są wielkimi atutami. Niewątpliwie do takich należy zaliczyć nasycenie cennymi zabytkami (wspomniane zespoły pałacowe, kościoły w Opolu Lub. i Wrzelowcu) co w uzupełnieniu z wyjątkowymi walorami krajobrazowymi może stanowić bogatą ofertę dla turystów. Dodatkowym atutem może być baza noclegowa, która w Opolu Lubelskim i okolicach w ostatnich latach wzrosła niemal czterokrotnie. Rozwój turystyki, wskazywany już zarówno w Strategii Rozwoju jak i Lokalnym

Programie Rozwoju, to niewątpliwie szansa dla Opola Lub. i okolicy, która powinna nabrać istotnego znaczenia po wybudowaniu mostu przez Wisłę w pobliskim Kamieniu i powstaniu dodatkowego połączenia Mazowsze - Lubelszczyzna. Według przewidywań znacząco wzrośnie ruch tranzytowy i związane z tym zainteresowanie miastem i gminą, dlatego też należy dotrzeć z odpowiednią informacją do osób przejeżdżających opolską obwodnicą by zatrzymały się w mieście. Wbrew pozorom dużym atutem może być bliskość Kazimierza, którego walory ściągają licznych turystów. Kazimierz już obecnie jest nasycony turystami i jego chłonność staje się coraz mniejsza. Dlatego też oferując im szereg nowych atrakcji, winno się tam reklamować Opole Lub. ze swoimi atrakcjami. Dodatkowym atutem dla turystów przyjeżdżających do Kazimierza może być winnica w Opolu Lubelskim przy ul. Zagrody, której właściciele produkują wino nagradzane na krajowych konkursach. Poszukując nowych rozwiązań należy wykorzystać przebiegający przez Opole Lub. fragment Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej, która może być istotnym walorem turystycznym. W tej kwestii wskazane byłoby podjęcie ponadlokalnych inicjatyw, wspólnie z sąsiednimi gminami, przez które prowadzi trasa kolei wąskotorowej.

Wśród słabych stron obecnego stanu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Opola Lubelskie należy wskazać strukturę własnościową najcenniejszych obiektów zabytkowych, co utrudnia kompleksowe podejście do rewaloryzacji zespołów. Jako przykład możemy odnotować zespół popijarski posiadający czterech właścicieli, podobnie jak w zespole pałacowo-parkowym w Opolu Lubelskim, natomiast zespół pałacowo-parkowy w Niezdowie ma trzech właścicieli. O ile w zespole niezdowskim jest możliwa współpraca w kwestiach rewaloryzacyjnych, czego przejawem są prace przeprowadzone w ostatnich latach w Parku Miejskim, to w zespole opolskim dodatkowym utrudnieniem jest rozbieżność celów poszczególnych użytkowników – szpitala i szkoły. Nadal słabą stroną jest stan historycznego centrum Opola Lub., które wymaga gruntownej rewaloryzacji. Zachowane tu liczne zabytkowe kamienice, zarówno objęte ochroną w formie wpisu do Gminnej Ewidencji Zabytków jak pozostające poza nią, w większości są mniej lub bardziej zniszczone. Należy jednak zaznaczyć, iż w najbliższych latach stan ten ulegnie zmianie w związku z inicjatywą władz miasta polegającą na zamknięciu etapu projektowania związanego z rewaloryzacją historycznego centrum. Ważną kwestią są możliwości finansowe Gminy, która w latach 2018-2021 pomimo problemów, przeznaczyła na rewaloryzację obszarów zabytkowych i obiektów znaczącą kwotę uzyskaną ze środków własnych i zewnętrznych w wysokości – **12.551.312,32 zł.**

Ostatnie inicjatywy władz miasta polegające na próbie wykorzystania położenia Opola w pobliżu Kazimierza Dolnego należy ocenić jako mocną stroną przedsięwzięć związanych

z turystyką, gdyż zarówno Kazimierz jak Nałęczów są bardzo blisko osiągnięcia stanu pełnego nasycenia przyjmowania turystów.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Generalnie należy stwierdzić, że polityka władz Gminy Opole Lubelskie w zakresie opieki nad zabytkami podąża w dobrym kierunku, gdyż zgodnie z dokumentami programowymi, największe nakłady są skierowane na najcenniejsze obiekty. Niezwykle ważne jest także kompleksowe podejście do problemów związanych z obiektami zabytkowymi, a wymownym tego przykładem jest trudna kwestia współwłasności zespołu pałacowo-parkowego w Niezdowie (ob. w granicach administracyjnych miasta Opole Lubelskie), wiążąca się z realizacją interesującego projektu rewaloryzacji całego parku, a nie tylko jego samorządowej części. Podjęcie rozmów pozwoli na uniknięcie sytuacji konfliktowych oraz stworzy przestrzeń do określenia zasad współpracy, mającej na celu pełną rewitalizację zespołu.

Jednak przed władzami samorządowymi stoi jeszcze wiele wyzwań mających na celu możliwie jak najlepsze wykorzystanie walorów zabytkowych gminy dla rozwoju turystyki. Niewątpliwie należy kontynuować dalsze kroki związane z sukcesywnym wdrażaniem opracowanego projektu rewaloryzacji historycznego centrum miasta, który pozwoli na dalsze uporządkowywanie tej części miasta.

Budżet Gminy Opole Lubelskie na rok 2022 zakłada kontynuację dotychczasowych działań związanych z obiektami zabytkowymi wraz z bieżącymi pracami typu pielęgnacja roślinności na terenie niezdowskiego zespołu pałacowo-parkowego. Nowym wyzwaniem będzie realizacja powstałego w końcu 2021 r. projektu rewitalizacji Parku Miejskiego w Niezdowie (ob. w granicach administracyjnych Opola Lubelskiego). Zakończone w 2017 r. prace nad opracowaniem dokumentacji *Rewitalizacji zabytkowego centrum Opola Lubelskiego* stanowią świetny materiał wyjściowy do dalszych działań w tym kierunku. Według zamierzeń w ciągu najbliższych dwóch lat władze Gminy zamierzają sukcesywnie wdrażać jej założenia w miarę uzyskiwania środków finansowych z zewnątrz, wspartych własnymi nakładami. Perspektywa budżetowa Gminy na lata 2022-2025 jest obecnie niedookreślona z uwagi na zmieniające się uwarunkowania zewnętrzne (COVID – 19), dlatego też poza pojedynczymi przykładami, nie można wskazać konkretnych wartości odnoszących się do nakładów na opiekę nad zabytkami.

7.1 Priorytety programu opieki

A/ Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

B/ Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

7.2 Kierunki działań programu opieki

A1/ Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

B1/ Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne

7.3 Zadania programu opieki

A.1.1.:

- W Gminnym Programie Remontu Kamienic powiązanych z projektem rewitalizacji zabytkowego centrum miasta „Opole Lubelskie - do dotknięcia, do zasmakowania- przygotowanie gminy Opole Lubelskie do rewitalizacji gospodarczo-społecznej obszarów zdegradowanych”, założono kontynuację remontów placów, ulic oraz kamienic w ścisłym centrum. Na powyższe działania przeznaczono kwotę to ok. 1.800.000,00 zł. Program uzyskał akceptację Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sukcesywna realizacja związanych z tym działań będzie możliwa po uzyskaniu zewnętrznych środków finansowych oraz uzgodnieniu szczegółowych rozwiązań z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
- Ponownie proponuje się prace związane z oczyszczeniem ze zbędnej roślinności i wyeksponowaniu w otoczeniu mogiły powstańczej (wpisanej do GEZ) znajdującej się w lesie Kluczkowickim. Działania z tym związane świetnie nadają się do realizacji we współpracy z młodzieżą szkolnej z pobliskich Kluczkowic. Należy jednak podkreślić, że wszelkie prace na tym terenie powinny być prowadzone we współpracy z Lubelskim Konserwatorem Zabytków.
- Powyższa uwaga odnosi się także do cmentarza wojennego w Górach Opolskich, który także wymaga uporządkowania i zweryfikowania wstępowania tam pochówków.
- Bieżące prace pielęgnacyjne zieleni na terenie zespołu pałacowo-parkowego w Niezdowie (ob. w granicach administracyjnych miasta Opole Lubelskie).
- Proponuje się podjęcie w l. 2022-2023 programu badań ratowniczych kurhanu w Skokowie, który jest poważnie niszczone podczas eksploatacji leśnej drogi.

- W związku z regulacją zasad prowadzenia kart adresowych Gminnej Ewidencji Zabytków wskazuje się na koniecznością uzupełnienia GEZ o karty zespołów tj.
 - zespołu pałacowo-parkowego w Niezdowie
 - zespołu pałacowo-parkowego w Opolu Lubelskim
 - zespołu kościelno-klasztornego w Opolu Lubelskim
 - zespołu kościelnego we Wrzelowcu
 - zespołu pałacowo-parkowego w Kluczkowicach
 - zespołu Nałęczowskiej Kolei Wąskotorowej w Karczmiskach
- Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków) oraz obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy.
- Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego).
- Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji)
- Walka z samowolami budowlanymi (reagowanie na przebudowy, rozbudowy, wszelkie przekształcenia obiektów znajdujących się w GEZ bez uzgodnień z władzami miasta i urzędem konserwatorskim).
- Ochrona panoram widokowych o wartościach kulturowych.

B.1.1:

- Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów).
- Zakończenie prac związanych z opracowaniem długofalowego, projektu kompleksowych działań planu remontów zabytkowych obiektów znajdujących się w zasobach komunalnych.
- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.
- Bieżąca kontrola stanu zachowania zabytków, zarówno zespołów, jak i pojedynczych obiektów, przez zarządców poszczególnych budynków.

- Prowadzenie działań popularyzatorskich nakierowanych na podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie lokalnego dziedzictwa kulturowego (zabytki architektury, ruchome i archeologiczne). Dostęp do tej wiedzy może wpłynąć na zmianę postaw ludności wobec dziedzictwa kulturowego i uczynić przedmiot troski. Widocznym przejawem tego zjawiska jest coraz częstsze informowanie właściwych organów o nielegalnych poszukiwaniach zabytków z wykorzystaniem detektora metali.
- Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji, mająca na celu ich ratowanie.
- Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy).
- Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie.
- Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji.
- Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, itp.).
- Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.

Zadania dodatkowe

Aktualizacja informacji o dziedzictwie kulturowym miasta w prowadzonym przez Urząd Miejski portalu internetowym www.opolelubelskie.pl. Stałe poszerzanie zawartości portalu internetowego o informacje na temat historii gminy, wartości zasobów dziedzictwa kulturowego, potrzeb ochrony, tradycji lokalnych. Zadanie mogłoby być realizowane przy współpracy z Towarzystwem Przyjaciół Miasta Opola Lubelskiego. Działania takie wpływają na wzrost zainteresowania dziedzictwem kulturowym, przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności turystycznej miasta poprzez podniesienie rangi informacji turystycznej, podniesienie konkurencyjności dzięki ofercie turystycznej w miejscu zamieszkania, wzbogacania istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe.

1. Realizacja programu ogólnospołecznej edukacji kulturowej; edukacja dzieci i młodzieży nastawiona na poznanie wartości tzw. "małych ojczyzn" i wskazanie potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego jako swoistego wyróżnika i świadectwa tożsamości regionalnej.
2. Współdziałanie w organizacji i współfinansowanie imprez kulturalnych, zwłaszcza o znaczeniu ponadlokalnym, promujących dziedzictwo kulturowe; dalsze uczestnictwo

gminy, placówek szkolnych, bibliotecznych i instytucji kultur w Europejskich Dniach Dziedzictwa.

3. Działania związane z funkcjonowaniem szlaków edukacyjno-turystycznych zasobach dziedzictwa kulturowego.
4. Stała opieka nad pomnikami i miejscami pamięci. Inwentaryzacja miejsc pamięci na terenie miasta, opracowywanie projektów lub koncepcji ich zagospodarowania.
5. Współpraca gminy z organizacjami pozarządowymi, muzeami, instytucjami regionalnymi, wojewódzkimi oraz ministerialnymi w promocji dziedzictwa kulturowego gminy.
6. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy oraz upowszechnianie problematyki ochrony dóbr kultury w mediach, Internecie, prasie, wydawnictwa własne gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Władze samorządowe mają do dyspozycji liczne instrumenty bezpośredniego i pośredniego oddziaływania, w tym zwłaszcza finansowe wspieranie określonych przedsięwzięć, sporządzanie miejscowych planów przestrzennego zagospodarowania miasta, inspirowanie działań niezależnych podmiotów społecznych, gospodarczych i politycznych (np. instytucji biznesowych), stymulowanie powstawania zrzeszeń publiczno-prywatnych, informowanie środowisk, opinii publicznej, władz państwowych itp. o swoich zamiarach i wpływanie na regionalną politykę kulturalną.

Zakłada się, że zadania określone w Programie ochrony zabytków dla Gminy Opole Lubelskie będą realizowane w wyniku podjęcia następujących działań:

A/ współpracy władz miasta z ministerstwem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, z wojewódzkim konserwatorem zabytków, diecezją, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami obiektów zabytkowych,

B/ własnych działań władz miasta:

a/ tworzenia prawa miejscowego,

b/ finansowanie instytucji kultury, dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością lub użytkowanych przez gminę – miasto,

c/ realizacja projektów i programów miejscowych,

d/ inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.,

e/ działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Priorytet 7.1.A - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy (wskaźniki oceny poziomu realizacji GPOnZ):

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy poniesionych na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami,
- liczba wniosków złożonych do budżetu o dofinansowanie prac przy zabytku,
- liczba pozytywnie rozpatrzonych wniosków oraz kwota przyznana na dofinansowanie prac przy zabytku,
- liczba zweryfikowanych kart adresowych GEZ,
- liczba wykonanych kart ewidencyjnych dla obiektów planowanych do rozbiórki.

Priorytet 7.1.B - Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy (wskaźniki oceny poziomu realizacji GPOnZ):

- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi - liczba złożonych wniosków, liczba zleconych zadań, liczba uczestników, wysokość przeznaczanej kwoty;
- liczba imprez wykorzystanych do promocji dziedzictwa kulturowego.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Z uwagi, iż program opieki nad zabytkami jest swoistym zbiorem celów i zadań dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz terenu, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponuje gmina. Należy zatem przyjąć, że źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w programie, będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu Gminy Opole Lubelskie, jak również inne źródła (rządowe, prywatne, itp.), tj.:

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury” – www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe” – www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz wymiany kulturalnej” – www.mkidn.gov.pl

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Innowacyjna gospodarka”, projektu nr 6.4. Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym www.interreg.gov.pl
- Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne” – www.interreg.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” – www.minrol.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Kapitał ludzki” – www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko” – www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Europejska współpraca terytorialna” – www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych” – www.funduszngo.pl
- Informacje dotyczące możliwości finansowania przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym – www.partnerstwopublicznoprywatne.info/ustawa_ppp.php

- Inne

Tu należy podnieść niezwykle ważną kwestię jaką jest finansowanie prac związanych z remontami i pracami konserwatorskimi obiektów sakralnych, które w znacznym stopniu jest pokrywane ze środków unijnych. Prace przy obiektach tego typu można także finansować ze środków budżetu państwa. Istnieje także możliwość wsparcia prac przy zabytkach sakralnych daje Fundusz Kościelny, którego jednym z zasadniczych celów jest dofinansowywanie remontów i konserwacji; obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, w tym podstawowe prace zabezpieczając obiekt.

W przypadku szczególnych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania konserwacji zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Aktualizacja programu.

W miarę realizacji zadań i poszczególnych projektów może nastąpić naturalna potrzeba aktualizacji czteroletniego programu ochrony zabytków i opieki nad Zabytkami dla Gminy Opole Lub. Przyczyny takich zmian wiązać się mogą z nowymi wymogami formalnymi

dotyczącymi programu, dostosowania go do ujawnionych w trakcie realizacji programu nowych zamierzeń właścicieli zabytków lub pojawienia się nowych możliwości prawnych. W związku z tym program może być aktualizowany odrębnie dla poszczególnych zadań, obejmując zmiany w ich zakresie lub może być poszerzany o nowe zadania, wynikające z bieżących potrzeb. Zmiany programu winny być opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie i zatwierdzone uchwałami Rady Miejskiej w Opolu Lubelskim.

PRZEWODNICZĄCY
Rady Miejskiej
Dariusz Stachowicz

